

رۆلی رۆژنامه‌قانی کورد

ل عیراقی ل سالا 1918 - 1939

دلین ادیب محمد صالح میرو

رۆلی رۆژنامه‌فانیی کورد ل عیراقی

ل سالا ۱۹۱۸ - ۱۹۳۹

زانكۆيا زاخو

حكومه‌تا هه‌ڕێما کوردستانی

وه‌زاره‌تا ره‌ه‌شه‌نێری و لاوان

رێقه‌به‌ریا گشتی یا راگه‌هاندن و چاپ و به‌لافکرنی

رێقه‌به‌ریا چاپ و به‌لافکرنی - ده‌هوک

- ناڤی پهرتوکی: رۆلی رۆژنامه‌فانی کورد ل عیراقی ل سالا ۱۹۱۸-۱۹۳۹
- نقیسه‌ر: دلین ادیب محمد صالح میرو
- بابه‌ت: رۆژنامه‌فانی
- دیزاینه‌ به‌رگی: گوهدار صلاح الدین
- دیزاینه‌ ناڤه‌روکی: محمد بریفکی
- قه‌واره: ۱۵ X ۲۲ سم
- ژمارا لاپه‌را: ۸۴
- تیراژ: ۵۰۰
- نرخ: ۳۰۰۰ دینار
- ژمارا راسپاردنی: ۲۰۵۳ ل سالا ۲۰۱۴
- زنجیره: ۱۷
- چاپخانه: چاپخانه پارێزگه‌ها ده‌هوک - ده‌هوک، کوردستان
- مافی چایی: مافی چاپکرنی، پاراستی یه‌ بو رێقه‌به‌ریا مه‌ و زانکۆیا زاخو

دین ادیب محمد صالح میرو

رۆئی رۆژنامه قانون کورد ل عیراقی

ل سالا ۱۹۱۸ - ۱۹۳۹

دیاری بو :

- وان که سین دلو قانیی ددهن بی به رامبه ر (دایک و باب) و راستیا خه ونین من، تهوین ریک ل به ر من روونکرین به رهف زانینی .
- خویشک و برایین من، تهوین هه ردهم دهاریکار بویین دگه ل من .
- روناها زانینا من، روحا برایی من (دیار) ی .

ناڤه رۆك

لاپه‌ر	بابه‌ت
٩	پیشه‌کی
١١	ده‌روازه
	به‌شی ئێکی
١٩	رولی رۆژنامه‌فانین کورد ل عیراقی (١٩١٨ – ١٩٣٩)
٢٠	١. داگیرکه‌رین بریتانی ورۆژنامه‌فانین کورد ١٩١٩-١٩٢٠
	٢. رۆلی رۆژنامه‌فانین کورد دده‌می حوکمداریا شیخ
٢٧	مه‌حمودی دا ١٩٢٢-١٩٢٤
	٣. سیاسه‌تا حکومه‌تین عیراقی ورۆلی رۆژنامه‌فانین
٣٧	کورد ١٩٢٦ - ١٩٣٩
	به‌شی دووی
٥٣	گرفتین رۆژنامه‌فانین کورد ل عیراقی (١٩١٨ – ١٩٣٩)
٥٧	١. گرفتین چاپی
٦٤	٢. گرفتین به‌لاقبونی و پشته‌فانیا دارایی
٦٧	دوماهیک
٦٩	لیستاز‌ده‌ران
٧٧	سوپاسی

پیشہ کی

بابہ تی رۆلی رۆژنامہ فائین کورد ل عیراقی، ژ وان بابہ تین گرنکن د میژوویا کوردا نوی دا، چونکہ زوربہ ی نفیسین و فہ کولینین ل سہر رۆژنامہ فانا و رۆژنامہ فانیی د عیراقی دا پتر گرنکی دابو رۆژنامہ فائین عیراقی، بیی کو نافی رۆژنامہ فائین کورد بہین دقان نفیسیناندا یان بتنی ئاماژہ دابو فان کہ سان لہ ورا یا پیتھی یہ ئەف بابہ تہ بہیتہ فہ کولینکرن و رۆلی فان رۆژنامہ فائین کورد بہیتہ دیارکرن .

سہ بارہت دابہ شکرنا بابہ تی پیک دہیت ژ پیشہ کی و دہروازہ و دوو بہ شان، بہ شی ئیکی کو بنافی (رۆلی رۆژنامہ فائین کورد ل عیراقی ۱۹۱۸ - ۱۹۳۹) و ژ سہ خالین سہرہ کی پیک دہیت، ئەوژی داگیرکرن بریتانیا و رۆژنامہ فائین کورد و ہلویستی بریتانیا ژ فان رۆژنامہ فانا و دیارکرن رۆلی رۆژنامہ فائین کورد دوی دەمی دا . خالا دووی رۆلی رۆژنامہ فائین کورد دەمی دە سہلاتداریا شیخ مہمودی بہرنجی ۱۹۹۲ - ۱۹۲۴ و خالا سیی ہاتیہ تہرخان کرن ژ بو سیاسہ تا عیراقی پشتی دامہ زراندا دەولہ تا عیراقی یا نوی و رۆلی رۆژنامہ فائین کورد دفی بواری دا و ہلویستی وان بہرامبہر فی سیاسہ تی دماوی ۱۹۲۶ - ۱۹۳۹ .

ہہروہسا سہ بارہت بہ شی دووی (گرفتین رۆژنامہ فائین کورد ل عیراقی ۱۹۱۸ - ۱۹۳۹) ہاتیہ پیک ئینان ژ سہ خالین

سه رهکی خالا ئیکێ دهربارهی گرفتین چاپی ژ لای نه بوونا چاپخانا و ئامیرین چاپی و خالا دووی دهربارهی نه بوونا ئازادیا دهربرینی ل دهف رۆژنامه فانی ب تاییهت ژ لای سیاسی فه، سه بارهت خالا سیی یه هاتیه ته رخان کرن ژبو گرفتین به لاقبوونی و نه بوونا پشته فانی دارایی .

ئه فهی فه کولینی پالپشتیا خوژ چه ندین ژیده ران وه رگریه وهک (الصحافه الکوردیه فی العراق، جبار محمد جباری)، کو ئه ف پهرتوکه گه له ک پیزانین گرنگ تیدا هه بوون و ههروه سا دانهری وی ژ که سین هه چه رخین فی بابه تی بوون . ژیده ری دی (چه ند لاپه ره یه ک له میژووی رۆژنامه وانی کوردی سالانی نیوان دوو جهنگی جیهانی ۱۹۱۸ - ۱۹۳۸، نه وشیروان مسته فا ئه مین) چونکه ئه ف ژیده ره پتیریا وی به لگه نامه بوون و زوربه ی ناغین که سین کورد تیدا هاتبوون . ژیده ری دی (رۆژنامه گه ری کوردی له عیراقدا به راییه کانی ۱۹۱۴ - ۱۹۳۹، فاروق علی عومه را) چونکه گه له ک پیزانین ده گمه ن تیدا بوون و بشیوه یه کێ زانستی و بی لایه نی هاتبوو نفیسین .

گرنکترین ئاریشه ئه و بوو کو نه بوونا ژیده ران ل دوور فی بابه تی، داکو ئه ف بابه ته به یته زهنگین کرن، ههروه سا زمانێ زوربه ی ژیده رین هاتیه بکارئینان عه ره بی بوون و ئه و بو ئیک ژ ئاریشین وه رگیرانا وان بو زمانێ کوردی .

و ل دوماهی هیفیا من ئه وه کو من شیابیت ئه و ل سه ر من پیدفی هاتیته بجه ئینان .

دروازه

دهرکهفتنا روژناما کوردی ل سالا ۱۸۹۸ - ۱۹۱۸

دهسپیکا پهیدابونا کارئ روژنامهقانیی ل هەر وهلاتهکی یابزهحمه ت بوو، کارین وان ب کارهکی سه خت و دژوار دهاته نیاسین، چونکی پهیدا بونا وی یا گریدای بوب وی ههفرکیا دناقبرهرا چینا بورژوازی وچینا دهرهبهگان ودهزگه هین قیراده^(۱).

ئه گهر ئه م بهین بهری خو بدهینه دهولهتا عوسمانی دی بومه دیاربیت، کو کارئ روژنامهقانی بی گهلهک لی گیرووبوی به راورد دگهل ئه وروپا^(۲). بیگومان فی چهندی ژئ ئه گهرین خو هه بوینه وب تایبته چینا دهسهلاتداریا عوسمانی ریک نه ددان چ چینیت دی یان ئوپوزسیون هه بیت دناق دهولهتی دا^(۳).

(۱) د.تودورف، تاریخ الصحافة العالمية، ترجمة: ادیب خفور، (دمشق، ۲۰۰۹)، ص ۸.

(۲) تی زانین یه کهم روژناما دناق دهولهتا عوسمانی دا دهرکه ت به لکو ل ئه وروپا دهرکهتتا روژنامان فه دگهریته بودهسپیکا سه دی هه قدی ل ده می دوو روژنامه ل ئەلمانیا دهرکهتین ل سالا ۱۶۰۹، هه مان ژیدهر، ل ۱۵_۱۶.

(۳) بو پتر پیژانین بهری خویده: د.سینان سعید، الصحافة فی عهد عبدالحمید، کلیة الاداب (مجلة)، جامعة البصرة، العدد ۱، المجلد الاول، ۱۹۷۰_۱۹۷۱، ص ۳۳۷.

ل دەمی سۆلتان ئەبدوولحمیدی دووی (۱۸۷۶-۱۹۰۹) هاتییه سه ر تهختی سهلتهنی هاندانا رۆژنامه قانیی دکر تاكول وی دەمی دهنگوباسین سهرکهفتنا رۆسیا ل سه ر دهولهتا عوسمانی ب ئاشکه رایى به لاف بکهن، بهلی بهردهوامی بقی سیاستی نه هاته دان و سۆلتانی ناقری ب توندی راوهستا بهرامبه ر رۆژنامه قانان و گه لهک ژوان هاتنه دویرئیکستن ژ وهلاتی^(۱).

ژ بهرقی یهکی، گه لهک رۆژنامه قانان باژیرین دویر کر نه بنگه هیئ خو وهکی (جنیف، له ندهن، پاریس، قاهره) وهف باژیره بونه جهی ئوپوزسیون دهولهتا عوسمانی و گه لهک رۆژنامه به لاف کرن تاكو هژمارا وان گه هشته (۱۰۰) رۆژنامه، ئارمانجا وان یا سه رهکی خویا کرنا نا کوکین سیاستا دهولهتا عوسمانی بوون^(۲).

ئه نجامی قی سیاستا خراب و ب تاییهت پشتی روخاندنا میرگه هیئ کوردی و ته په سه رکرنا شوره شین کوردی، هندهک روشه نبیرین کوردان چونه دهرفه ی وهلاتی، مقدا مدهت به درخان^(۳) ئیک بو ژوان که سانین چوینه قاهره پایتهختی مسری ل سالا ۱۸۹۷ و ل ۲۲ نیسانا سالا ۱۸۹۸ ئیکه م هژمارا

(۱) ژیده ری چویی.

(۲) د. عبدالفتاح علی یحی، صحیفه کوردستان و سیاسته السلطان عبدالحمید (۱۸۹۸_۱۹۰۲).

(۳) میقدا مدهت به درخان: خودان و سه رنقیسه ری ئیکه مین رۆژنامه کوردیه ئه وژ (کوردستان ۱۸۹۸_۱۹۰۲) و ژبنه مالا به درخانیه ئه و بناق و دهنگ ب خه باتا نه ته وهیی، بنیره: جبار محمد جباری، تاریخ الصحافه الكردیه فی العراق، (بغداد، ۱۹۷۵)، ص. ۱۷.

رۆژناما كوردستان وهشاندا كو دبیته ئیکهه م رۆژناما كوردی د میژوویا رۆژنامه فانییا كوردیدا.

دقیال قیری ئهه م چهند خالهكا بهرچاا وهبرگین : یائیکی ژ دایکبوونا رۆژنامه فانییا كوردی ل دهرفه ی كوردستانی بوو و یا دووی وهشاندا فنی رۆژنامی كارهکی تاییهه بوو یی مقداه مه دحهه بهدرخانی، و یاسیی دهركهفتنا فنی رۆژنامی پینشفه چونهك بۆ د بزاقا رزگار یخوایا كوردی دا پهیدا بوی^(۱).

مه بهسهه ژ بهلافا كرنا فنی رۆژنامی، مقداه مه دحهه به درخانی ب فی شیوهی خویاكریه : ((حیفا من تیت ژ كردهه كرد ژ گیلک قوما زیدهه تر خورتن و دیسا و كه قومین دی نه خواندهه نه دهوله مندن دیناییده چهه بهجیران وان موسقوف چاوهیه دی چهپكه نزانن لوما ریا خدیده من افا جریده یاها نفیسی))^(۲).

ول دور ئهركی فنی رۆژنامی و گرنکی پیدانین وی میقداه مه دحهه بهدرخان دبیتیت : (فی جریده بیده اژی بحتا قنجیا علم و معرفتا بكم لكو دری مروفا د علمه لكو دری مدرسه و مکتبن قنچ هنه اژی نیشا كرده بكم لكو دری چهشر دبه دهوله تین مزه چهه دکن چاوه شردکن تیجارت چاوه دبه اژی حمیا حکات بكم)^(۳).

(۱) د. كه مال مهزههه ئهحمدهه، چهه د لاپه رهیهك له میژووی گهلی كورد، بهشی یه كهه، (بهغدا، ۱۹۸۵)، ل ۱۳۹_ ۱۴۰.

(۲) كوردستان (رۆژنامه)، ژماره (۱)، ۲۲ نیسانه ۱۸۹۸، ل ۱. فهگوهاستن ژ: كه مال فوئاد، ژیدهوی بهری.

(۳) ژیدهوی بهری.

ل قیڑی بومہ دیاردبیت راستہ رۆژنامه ل دەرڤه‌ی کوردستانی یا دەرکه‌تی به‌لی خودانی وی پیکولکریه دهنگی وی بگه‌هینته کوردستانی چونکی مه‌ره‌ما وی یا سه‌ره‌کی هشیارکونا میله‌تی کورد بوویه ده‌می بوارین ژیانی دا، ژلایه‌کی دپفه خودانی رۆژنامی داکو بشیت مه‌ره‌ما رۆژناما خو بگه‌هینیت ب زمانه‌کی نهرم، ئارمانجا دەرکه‌تنا رۆژناما خو دیارکری پی داکو ده‌سه‌لاتدارین ده‌وله‌تا عوسمانی رازی بکته رۆژناما خو ب ئاشکه‌رایي ل کوردسانی به‌لاڤه‌بکته^(۱).

به‌لی دسه‌ر هندئ را ده‌وله‌تا عوسمانی بتوندی راوه‌ستا به رامبه‌ر به‌لاڤکرنا رۆژناما کوردستان ل کوردستانی ژبه‌رکو گه لی کورد ب چاقه‌کی بلند به‌ری خو ددا رۆژناما کوردستان، یاکو گه‌هشتیه گه‌له‌ک باژیری کوردستانی بو نمونه نامه‌ک گه هشتیه رۆژنامی ژ ده‌ف سه‌ید تاها بوتی ژ باژیری ئه‌ده‌نه تیدا داخاز دکته هژماره‌کا زۆر ژ هژمارین رۆژنامی بگه‌هینته باژیری وان^(۲).

سه‌ربورا به‌لاڤ بونا رۆژناما کوردستان ده‌سپیکا باش بوو دناڤ میله‌تی کورددا په‌یدا بووی، له‌وا دی بینین به‌رده‌وامی ب فی پروسیسی هاته دان ژمارا رۆژنامه‌فانین کورد به‌ره‌ف زیده بونی دچوو ب تایبه‌ت پاش سه‌رکه‌فتنا شوره‌شا لویین تورک

(۱) عبدالله علیاوی، کوردستان فی عهد الدولة العثمانية من سنة ۱۸۵۱_۱۹۱۴ دراسة فی تاریخ السیاسی، (السلیمانیه، ۲۰۰۵).

(۲) که مال فوئاد، ژیده‌ری به‌ری.

ل سالا ١٩٠٨ ياکو دەرگههین ئازادیی بو میلله تی کورد فه کرین^(١).

ههگه ر دهريخستنا روژناما کوردستان ئه رکه کي که سایه تی بو ميقداد مه دحه ت به درخان پي رابووی يي کو بته ئی ب کارئ نفيسينا گووتار و به لاقه کرن و مه زاخته ئين دارايی بين وي رادبووی^(٢)، لي پاش شوره شا لاوين تورک ژماره يه کا کومه لا هاته نه دامه زراندين و رابوون به لاقه کرنا روژنامان بو نمونه: روژناما کورد تهعاون ته ره قی غه زنه تسی ژلايي کومه لا کورد و تهعاون و ته ره قی فه هاتيه به لاقه کرن^(٣).

و ياگرنگ ده ئی قوناغی دا روپه لين روژنامين کوردی ب پينوسی ژماره يه کا زور يا روشه نيير و چيروک نفيس و هوژانقاني کورد فه هاتيينه خه ملاندين و فه چهندي کارتيکرنه کا باش ده فاکي کوردی دا په يداکر و ب تاييه ت پاش شه ري جيهانی يي ئيکی.

^(١) ل دور رهوشا ميلله تی کورد پاش شوره شا ١٩٠٨ بنيره: عبدالله علياوی، ژيده ري به ري، ل ٢١٧_٢٦١.

^(٢) مه حمود زامدار، گه شتيک له نيو جيهانی بزاقی روژنامه گه ري کوردی، (هه ولير، ١٩٩٨)، ل ١١ و له پاشدا.

^(٣) بو پتر پيزانين ل سه ر روژنامه و گوفا ري پاش شوره شا ١٩٠٨ دهرکه فته ئين بنيره:

بہ شے ٹیکے

سەرھلدا نا رۆژنامەفانیا كوردی
و رولێ رۆژنامەفانیی كورد ۱۹۱۸-۱۹۳۹

میژوو یا رۆژنامەفانیی ھەرمیللەتەکی نینەر اتیا لایەنەک ژ لایە
نێن وئ یێن میژوو یی دکەت ژ بەرکو خودیکە و بارودوخێ
سیاسی و ئابووری و جفاکی و ئاینیی تیدا دەیتە بەرچا فکرن ل
وی جفاکێ رۆژنامەگەری لئ دەرکەتی^(۱).

رۆژنامەفانیی کورد دقئ دەمی دا (۱۹۱۸-۱۹۳۹) پینگافین
باش ب خوڤە دیتن دەمی بواراندا، دەستپوێردانا بیانی دناڤ
رۆژنامەفانیا کوردیدا دیاردییت ل قئ دەمی، دقان سەد سالاندا ب
سەدان گوڤار و رۆژنامین کوردی دیروکا رەوشەنبیری و
رۆژنامەگەریا کوردی دخەملین... دناڤ سەرھلدا نا وشورە
شاندال، دقەرین رزگارکری، لناڤ شکەفت و گەلیان ھندەک
جاران ل بن سببەرا رژیمین داگیرکەر و ستەمکار، ل ھەر جھەکئ
ھەبییت بکەفتترین و سادەترین ئامیرین چاپئ، جاران ژئ ب
نویتترین رەنگین چاپخانا، رەوشەنبیر و رۆژنامەفانیی کورد دەنگئ
خو ھئ گەھاندیە خویندەوارئ خو ئو خویندەوارئ ھەردەم
تینھنی وئ گاڤئ چەند پەیفەکین چاپکری یین کوردی ل ھەمییز
بگریت، دیروکا رۆژنامەگەریا کوردی داستانا قوربانئ و خەباتا
دلسوزین پەیفە کوردی یە^(۲).

(۱) رفائیل بطی ، الصحافة فی العراق ، (د.م، ۱۹۵۵)، ص. ۵.

(۲) مصدق توقی، چە ند بەرپەرەک ژ دیروکا رۆژنامەفانیا کوردی، چاپخانا
کولێژا شەریعی، ۱۹۹۹، ل ۵_ ۶.

۱. داگیرکەرین بریتانی و رۆژنامه‌قانی کورد ۱۹۱۹-۱۹۲۰

بیگومان داگیرکەرین بریتانی باش درۆلئ رۆژنامه‌قانیی دگه هشتن، له‌وا دگوتن: ((ئەم شیایین بریکا رۆژنامه‌قانیی دشرئ جیهانیی ئیکئ دا بسەرکه‌قین))^(۱)، ژبو قئ یه‌کئ هەر لدهمی ده ست ب داگیرکرنای عیراقئ کری هزرا به‌لافکرنا رۆژناما کر، شیا ل ده‌سپیکئ هنده‌ک به‌لافوکان به‌لافکه‌ت ب زمانئ عه‌ره‌بی و تورکی و کوردی، و ل ده‌می ده‌لیقین سهرکه‌فتنی دیتین لسه‌ر له شکه‌ری عوسمانی و ده‌ستئ خو داناینه ل سهر هنده‌ک چاپخانان چه‌ند رۆژنامه‌یه‌ک به‌لافه‌کرن ل هه‌می ده‌قه‌رین عیراقئ، پتریا رۆپه‌لین وان ته‌رخان کربوون بۆ ده‌نگ و باسین شهرئ جیهانی یئ ئیکئ و سه‌رکه‌فتنا بریتانیا^(۲).

ژ وان رۆژنامین داگیرکەرین بریتانی به‌لافکرین رۆژناما تیگه‌ یشتنی راست^(۳) بوو، یا‌کو ب زمانئ کوردی به‌لافه‌کری ل

(۱) سامی رفائیل بطی، صحافة العراق- نتاج رفائیل بطی، ج ۱ (بغداد، ۱۹۸۵)، ص ۳۶.

(۲) بو پتر پیزانین ل سهر رۆلئ بریتانیا د رۆژنامه‌قانی عیراقئ دا، بنیره: هادی طعمة، الاحتلال البريطاني والصحافة العراقية- درسه فی الحملة الدعائية البريطانية ۱۹۱۴-۱۹۲۱، (بغداد، ۱۹۸۴).

(۳) تیگه‌یشتنی راستی: ژمارا ئیکئ ل ئیکئ کانونا دووی ۱۹۱۸ ده‌رکه‌ت و ده‌اته نیاسین وه‌ک رۆژنامه‌کا: سیاسی، ئیجتماعی و ئەکا‌دیمی یه‌کبون و سه‌ره‌ستی کوردانه‌ل ده‌سپیکئ هه‌فتیئ دوو جارا ده‌ر دچوو ب دوولاپه‌را پاش بویه هه‌فتیانه و بچوارلاپه‌را ۶۷ هژمار ژئ ده‌رچوپنه و دو‌ماهی‌ک هژمار ل ۲۷ کانونا دووی سال‌ا ۱۹۱۹ ده‌ر

باژیڙی به‌غدا، مەرهم ژ وه‌شاندا تیگه‌یشتنی راستی ئه‌وه کو بریتانیا دقیا میله‌تی کورد راستیه‌کی بگه‌هینیت کو بریتانیا کاردکته ژبو به‌رژه‌وه‌ندیا وان و پیدقی یه ئه‌وژی د هاریکاربن دگه‌ل و دژی ئه‌لمانان و بتاییه‌ت تورکان براوه‌ستن^(۱). ژلایه‌کی دیقه ئه‌م بیژین راسته وه‌شاندا قی رۆژنامی ده‌سپیکه‌ک بو بو مایتیکرنا بیانی د رۆژنامه‌قانییا کوردی دا^(۲). به‌لی دسه‌ر هندئ را پینگاقه‌کا باش بوو ژلای داکیرکه‌رین بریتانی قه‌ کو خزمه‌ته کا باش گه‌مانده که‌لتوری رۆژنامه‌قانییا کوردی و جفاکی، ژبه‌ رکو ناقی چ نفیسکارا ل سه‌ر رۆپه‌لین قی رۆژنامی نه‌هاتیه ئه‌م بشین رۆلی وان رۆژنامه‌قانیین تیدا کارکرین بده‌ینه نیاسین، به‌لی د. که‌مال مه‌زه‌ر دوپات دکه‌ت و دیدیژیت دوو که‌سین کاریگه‌ ره‌هبوون ئه‌رکی به‌لافکرنا قی رۆژنامی وه‌رگرتبوون ئه‌وژی ئی.بی.سون^(۳) وشوگری ئه‌لفه‌زل^(۱)، یین کو شیاپین بریکا وان

(۱) که‌ت.بو پتر پیزانین بنیره: دز که‌مال مه‌زه‌ر، تیگه‌یشتنی راستی شویتی له رۆژنامه‌نوسی کوردیدا (به‌غدا، ۱۹۷۸).

(۲) خلیل مصطفی عثمان، کوردستان الجنوبیه (العراق) فی سنوات الاحتلال و الانتداب البریطانی ۱۹۱۸-۱۹۳۲، رساله ماجستیر غیر منشوره، (جامعه دهوک، ۲۰۰۵)، ص ۲۴۹.

(۳) ایلی بانیسترسون: ژدایک بویئ سالا ۱۸۸۱ لندن، خاندنا نافنجی ل سالا ۱۸۹۸ ته‌مامکریه‌ن و په‌یوه‌ندی ب بانکا (الشاهنشاه) ل ئیرانی کریه، و کارکریه وه‌ک فه‌رمانه‌ر ل کومیانیا نه‌فتی یا بریتانی-فارسی سه‌ره‌دانا کوردستانا عیراقی کریه ل سالیئ (۱۹۰۸-۱۹۰۹) وه‌ک بازارگانه‌کی ئیرانی بناقی میرزا غولام حسین شیرازی، وپشتی شه‌ری جیهانی یئ ئیکئ بویه ئه‌فسه‌ری سیاسی ل خانه‌نقین، و پشتی هنگئ ل سلیمانئ، زمانئ کوردی فی‌ربویه زوور په‌رتوک و قه‌کولین ل سه‌ر کوردان هه‌نه وه‌وزین کوردان ب تابه‌تی، و ژ ۹ په‌رتوکان زیده‌ترن هه‌ روسا سه‌ ره‌رشتی ل سه‌ر هژماره‌کا رۆژنامین کوردی کریه ۱۹۲۳ یئ مرینییره: که‌مال مظهر احمد، کوردستان فی سنوات الحرب العالمیه الاولی، ترجمه: محمد الملا عبدالکریم، (بغداد، ۱۹۸۴)، ص ۳۶-۳۷.

بابه تین هه مه جورین به لاقه کرین جهی رۆژناماخو دناف جفاکی کوردی دا بینیت.

دا کوپتر بیروبوچونین قی رۆژنامی و سیاستا وی به رامبه ر کوردان دیاریت دی ئاماژی دهینه نافی چند بابه تین وی وه کی. (سۆلتان سه لاهه دین و تورکه کان) هژمارا (۸)، (ئینگه لته را و ئیسلام) هژمارا (۳)، (فیکر ئینگیز و فوره نسه و ئه مریکا و ئیتالیا ده رحه ق نه ته وای شه رق و عه ره ب چی یه) هژمارا (۱۸)، (روه سایی کورد ده بی چی بکه ن) هژمارا (۹) (۲۱).

هه ر ژنافی فان گووتاران بومه روون و ئاشکه را دبیت کا بریتانیا ب چ شیوه دقیا میلیه تی کورد رابکیشیته لایح خو ژبه رکو میلیه تی کورد به شه کی گرنگین ده قهرینه و نه یا بسانا هی بو بریتانیا بشیت به رده و امی بده ته ده سه له اتداریا خو ل کوردستانی له وا نه دقیا ئه و ژلایح تورکان قه بهیته ب کارئینان دژی بریتانیا.

هه روه سا ده سه له اتداریا بریتانی هه ول ددا ئه قی رۆژنامی بریکا نفیسینین رۆژنامه فانان بکه ته ئامیره کی راگه هاندنی ژبو که هاندنا ره وشه نبیرین کورد ژ بو لایح خو قه و دیر ئیخستنا وان ژ کارتیکرنا که مالیا ل کوردستانی، ئه ق چهنده ب پتیریا بابه تین رۆژنامی ده اته دیار کرن ل ده می هه ستین نه ته وه بی یین کوردان د ئازاندن بریکا بیرلیتینانا وان ب باری وان یی خراب و

(۱) شوکری فه زلی (ئه لفه زل): ل ساللا ۱۸۸۲ل فه زل ل به غدایی ژدایک بویه ل، ده می ئینگیز ل سالین شه ری جیهانی یی ئیکئ (العرب) (ایران) زفر العراق یا فارسی دامه زراند و بویه نفیسه ره کی چالاک،

(۲) تیگه یشتنی راستی. بو پتر پیژان بنیره: رۆژنامه ی تیگه یشتنی راستی ۱۹۱۹- ۱۹۱۹ ئاماده کردن: رفیق صالح. صدیق صالح. بنکه ی ژین.

زورداریا ب سهری وان هاتی ژلایئ دهسهلاتا عوسمانی فه، کو وان رۆژنامه‌فانین ل فی رۆژنامی کار دکرن ههول ددان پشتته فانیا بریتانیا بهرچاڤ کهن کو ئیک ژ وان گووتارین هاتیه به لاقه کرن، بابهت ب فی شیوهی بهرچاڤ کریه نهوژی:

(باشیین حکومهتا بریتانی یا مهزن بو عراقی) کوتیدا هاتیه: کو عوسمانی زور نه خوشی ئینابونه عراقی.. کو وهلی کربو د بیزاریهکا بهردهوام دابن.. ههتا کو خودی بریتانیا مهزن بو عراقیا فریکری، کو رزگارکرن ژ حکمی فهسادی^(۱).

ژبه ران نهگه ران بریتانیا دفا سیسته می ساندیمان^(۲)، ل کوردستانی پهیره و بکهت، چونکی ب ساناهیتین ریک بوو بریتانیا ب کاربیینت ژبو کونترولکرنا کوردستانی، له ورا ده ریخستنا فی رۆژنامی دیسا دامه زراندا حکومه ته کئی ب سه رۆکاتیا شیخ مهحمودی بهرزنجی^(۳) ل سلیمانیی ل سالانی ۱۹۱۹

(۱) خلیل مصطفی، المصدر السابق، ص ۲۴۹.

(۲) سیسته می ساندیمان: نهف سیسته مه ل ده سپیک ژلایئ نه فسه ری بریتانی روبرت ساندیمان فه ل هندئ هاته بکار ئینان ل وان دهقهرین سهخت و دژوار ژلایئ جوگرافی فه و ژمارهیهکا زور یا هوزا لی، داکو بریتانیا بشیت ئارمانجین خو بین سیاسی لی بکاربیینت حکومه تین خویاتی ل فان دهقهران دامه زراندا و بریکا وان شیان ئیمناهیی ل فان دهقهران بیاریژن، ول ده می هاتینه کوردستانی وهسا بو وان دیاربو و دهقهر کوردستانی ژی وهکی دهقهرین هندئ یه له ورا نهف سیسته مه بکارئینان، بنیره: عیمان علی، دراسات فی الحركه الكردیه المعاصر ۱۸۲۳-۱۹۶۶ درسه تاریخیه و پقافیه، تقدیم: محمد هماندی، (اربیل، ۲۰۰۲)، ص ۲۶۸.

(۳) شیخ مهحمودی بهرزنجی: ژدایک بوین سالانی ۱۸۸۱ ل سلیمانیی، کوری شیخ سهعیدی یه ئه وی هاتیه کوشتن ل سالانی ۱۹۰۹ ل موسل ونه قیی شیخ معروفی الرهی (۱۷۵۳-۱۸۳۸)، بنه مالا وان دهسه لاتداریه کا گیانی هه ببول باژیری سلیمانیی، و پشتی مرنا بابی وی نهف دهسه لاتداریه

هەر ژبو فی مه‌ره‌می دهات^(۱).

لادانا حکومه‌تا شیخ مه‌حمودئ به‌رزنجی یا ئیکئی ل باژیری سلیمانئ ۱۹۱۸-۱۹۱۹ سه‌روبه‌ره‌کئ نه ئارام ل ده‌قه‌ری په‌یدا کر گه‌له‌ک یا ب زه‌حمه‌ت بوو بریتانیا بشیت ده‌قه‌ری کونترول بکه ت، له‌ورا میجه‌رسونی، حاکمئ بریتانی ل سلیمانئ ب گه‌له‌ک کارین چاکرنئ رابوو^(۲)، بیگومان راگه‌هاندن ئیک بو ژوان کارین گرنگ بین میجه‌رسونی هزر لئ کری له‌ورا چاپخانه‌ک دامه‌زراند ل باژیری سلیمانئ و ده‌ستدا به‌لاقه‌کرنا رۆژنامه پیشکه‌وتن^(۳).

لئی رۆژنامه‌ی دا رۆژنامه‌فانی رۆلی خو دهندي دا دیتیه ب ریکا به‌لاقرنا هنده‌ک گووتارین واندا ده‌رباره‌ی هنده‌ک کیشین

که‌ته ده‌سته‌ی شیخ مه‌حمودیدا، و دژی داگیرکاریا بریتانی رابول عیراقئ و دگه‌ل عیراقیا به‌شداربو ده‌هرئ (شعبیه) دا دژی بریتانیالسالای ۱۹۱۵، و به‌رگری ژسلیمانئ کریه‌ل سالای ۱۹۱۹ و خوددانا شاه لسه‌ر کوردستانی و سئ حکومه‌ت دامه‌زراندینه ل سلیمانئ یا ئیکئی (۱۸ تشرینادووی ۱۹۱۸-۲۲ نیسانا ۱۹۱۹) یادووی (۱۵ ایلولای ۱۹۲۲-۳ ئادارا ۱۹۲۳) ویاسیی (۱۷ حوزیرانا ۱۹۲۳-ایارا ۱۹۲۴) هاته دیر ئیخستن ژ کوردستانی ۱۹۳۱ ل به‌غدایی مری ل سالای ۱۹۵۶، بو پتر پیزانین بنیره: محمد رسول هاوار، شیخ محمود قاره‌مانو ده‌ولوته‌که‌ی خوارووی کوردستان، (لندن، ۱۹۹۰).

(۱) بو پتر پیزانین بنیره: فاروق عه‌لی عومه‌ر، رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له‌ عیراقدا به‌راییه‌کانی (۱۹۱۴-۱۹۳۹)، وه‌رگیترانی: تاریخ کاریز و عه‌بدوللا زه‌نگه‌نه، (هه‌ولیر، ۲۰۰۱).

(۲) بو پتر پیزانین بنیره: کمال مظهر احمد، کوردستان فی سنووت.....

(۳) پیشکه‌وتن: ده‌یه‌ته نیاسین ئیکه‌مین رۆژنامه ل باشوری کوردستانی، هژمارا ئیکئی ل ۲۹ نیسانا ۱۹۲۰ ده‌رکه‌تیه و هه‌تا ۲۷ تموزا ۱۹۲۲ بویه و ۱۱۸ هژمار ژمار ژئ ده‌رچوینه. بنیره: فاروق عه‌لی عومه‌ر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۸-۸۰.

وی دەمی دا بو نموونه ل سەر بابەتێ چاره‌نقیسی کیشا موسل و گریڤانا وی ب شاهاکه‌ها عیراقی فه و هه‌روه‌سا ئاماژه ب به ندین په‌یماننا سیقه‌ر ژێ هاتیوو دان ئه‌وا ژبو کوردان هاتیه دان ل سەر مافی چاره‌نقیسی وان و سه‌ربه‌خوبونی دا^(١).

هەر وه‌سا دفی ماوه‌یدا بریتانیا دفیا بو جیهانی بده‌ته دیارکرن کو، یا پاپه‌نده ب وان پرنسیپین سه‌رۆکی ئه‌مریکی داینه نیاسین د کونگرێ ئاشتیێ دا ده‌رباره‌ی مافی چاره‌نقیسی میله‌تان، وئه‌ویا کاردکه‌ت ژبو دامه‌زاندنا ده‌وله‌تا کوردی له ورا په‌یماننا سیقه‌ر هاته پیش ل ته‌باخا ١٩٢١ کو تیدا شیوازی دامه‌زاندنا ده‌وله‌تا کوردی ب سی خالان دابو دیارکرن^(٢). براستی بریتانیا دفی ماوه‌یدا دفیا کارتا کوردی ب کاربینیت وه ک کارته‌کا فشاری ل سەر فه‌ره‌نسا یاکو دراگه‌هاندنا خودا ددادیارکرن کو داخازا ویلایه‌تا میسل دکه‌ت ل دیف په‌یماننا سایکس-بیکو کوتیدا ویلایه‌تا میسل گه‌هشتبو وی، دیسا دفیا فی کارتی بکاربینیت دژی تورکا، کو ل وی دەمی دا بزاقا که‌مالی به‌یز دکه‌ت و ئه‌وی ژێ داخازا ویلایه‌تا موسل دکر، دیسا فی کارتی ب کاربینیت دژی عیراقی داکو بشیت مه‌ره‌مین سیاسی لی جیبه‌جی بکه‌ت^(٣).

راسته سه‌رنقیسکاری فی رۆژنامی میجه‌رسون بو به‌لی ژماره‌یه‌کا زوو نقیسه‌ر و هۆزانه‌نن کورد تیدا به‌لاقه دکه‌ت

(١) خلیل مصطفی، المصدر السابق، ص ٢٥١.

(٢) لدور فان سی خالان بنیره: دبشیر اسکندر، من التخطيط الی التجزئة- سیاسه بریتانیا العظمی تجاه مستقبل کردستان ١٩١٥-١٩٢٣، (السليمانیه، ٢٠٠٧)، ص ٢١٣ وما بعد.

(٣) هه‌مان ژیده‌ر، ل ٢٢٦ وپشتی وی.

وهكى (جهمال عيرفان، شېخ نورى شېخ صالح، جهميل سائيب، توفيق وههبي، رهفېق حلمى، سهعيد سدقى^(۱)،، مستهفا قهره داغى، وئحمده حمدهى ساحيقه ران، و زيوهر و بيخود^(۲) و گهلهك نقيسه رين دى.

ل دوماهين دى بيژين راسته بریتانیا دڤيا راکه هاندنئ بکاربينيت ژ بو بهرزه وهنديين خو بریکا رۆژنامه قانينى كونترولئ لسهر هزرا رهوشنيرين كورد ب تاييهت پشتى سه ربورا وئ دگه ل شېخ مهحمودى سه رنه كهفتى و ب هاريكاريا وان بشيت مه رهمين خو يين سياسى ل كوردستانئ جيپه جي بگهت بهلئ دگه ل هندئ دوو رۆژنامه ل دويف خو هيلان كو ئه فرو دبنه ژنده رين باش بو ميژوويا كوردى و ياژهه مي گرنكتر ئه ف پروسيسه يا رۆژنامه قانى ل كوردستانئ يا بهردهوام بو د قوناغين دويقدا^(۳)، و كارتېكرن لسهر رهوشنيرين كورد دكر ئه و ژى بهردهوامين بدهنه كارئ رۆژنامه قانين ل كوردستانئ، له ورا د هژمارا دوماهين دا يا رۆژناما پيشكه وتن دايه دياركرن كو دئ ئه فه دوماهيك هژمار ژ رۆژناما پيشكه وتن بيت و دئ ل شوينا وئ رۆژناما بانگى كوردستان هيتته به لاقه كرن، و ب ئى چهندي رۆژنامه قانیا كوردى ل ژير دهستئ رۆژنامه قانان دا كه فته د قوناغه كا نوى دا^(۴).

(۱) ل دور ژياناما قان كه سان بنيره: رۆژنامه قانى (گوفار)، ژنده رى به رى.

(۲) فاروق عهلى عومهر، ژنده رى به رى، ل ۸۳.

(۳) بو نمونه: باليوزخانا بریتانى ل چريا ئيكي ساللا ۱۹۶۳ گوفارا (دهنگى گيتى تازه) به لاقه كره ره و هسا باليوزخانا ئه مريكى ل به غدا گوفاره كا هه فتياينه ب ناقئ ئاكو روداوى ههفته يي ل ۲۸ حوزه يرانا ۱۹۵۳ به لاقه كر، بنيره: نجار جبارى، ژنده رى چوبى.

(۴) پيشكه وتن (رۆژنامه)، هژمارا (۱۱۸)، سلېمانى، ۲۷ تيرمه ها ساللا ۱۹۲۲، ل ۲. بوپتر پيزانين بنيره: .عهلى ناجى كاكه حمه ئه مين عهتار و سيروان بكر

۲. رۆلى رۆژنامه قانۇن كورد ددهمى حوكمداريا

شىخ مەحمودى ۱۹۲۲-۱۹۲۴

رۆژنامىن دەمى شىخ مەحمودى بەرزەنجيدا، بىنايەتە كى موكم بو رۆژنامه گەريا كوردى ل كوردستانا باشور دانا^(۱) براستى ل فى دەمى ھندەك رۆژنامىن دى دەرکە تىنە كو رۆژنامه قانۇن كورد رۆلى خو پتر تىدا دىتى يە، ژ وان ژى رۆژناما بانگ كوردستان^(۲)، كو ژلايى مستەفا پاشا ياملكى^(۳) دەرچوى .رفيق

سامى، پيشكە وتن يەكەمىن رۆژنامەى سلىمانى (۱۹۲۰-۱۹۲۲)، پيشە كى. د. مارف خەزەندار، (ھەولير، ۱۹۹۸).

^(۱) مصدق توفى، ژىدەرى بەرى ل، ۱۱.

^(۲) بانگ كوردستان: (رۆژنامە) ل ۱ اب ۱۹۲۲ ئىكەم ھژمار ژى دەرچوويە پشتى دامەزاندناكومە لا كوردستان ب چار قوناغان ژ دەرکە تا، ب سى زمانا دەرکە تىە كوردى و فارسى و توركى سەرپەرشتى بەشى موردى عەلى كەمال بويە وبەشى فارسى م. نورى وبەشى توركى رهقيق حلمى بويە. بو پتر پىزان ل دور قى رۆژنامى بنيرە: نەوشىروان مستەفا ئە مین، چەند لاپەرەيەك لەمىژووى رۆژنامە وانى كوردى سالانى نيوان دوو جەنگى جيهانى (۱۹۱۸-۱۹۳۸)، بەرگى دووهم، (سلىمانى ۲۰۰۲).

^(۳) حاجى مستەفا پاشا يامولكى : ل ساللا ۱۸۶۱ ل سلىمانىي يى ژدايك بوى و خاندانا سەربازى ل ئەستەنبول ۱۸۸۶-۱۸۸۷ يا تەمام كرى ن و بويە ملازمى ئىكى، ۱۸۸۹ يى بويە مقدم ۱۹۱۳ خانە نشين بويە ۱۹۳۶/۱/۲۵ عىوازىيە ل بەغدا مريە، بو پتر پىزانين بنيرە: سى رۆژنامەى روژگارى شىخى نەمر (بانگ حەق، بانگ كوردستان (ژ ۱۶)، اميد استقلال)، ئامادە كرنا: رفیق صالح، لىكولينە و.ا.د. كەمال فوناد و سەدىق صالح، (سلىمانى، ۲۰۰۱)، ل ل ۳۷-۳۸.

حلمی بهرچاقترین ئەندامی کومەلی بو رەخنە ل سەرۆک ئیمتیازی گرتبوو ل چەند هەلکەفتاندا، چونکە ئەوی پینگاڤین ژ هەژێ نەهاڤیتبوون ژبو پیش خستنا رۆژنامی، ژبلی کو هژمارا سیزدی دا په‌یفا (حکمدار) بو شیخ مەحمودی گوهارت بو(مە لک کوردستان)^(۱) شاهێ کوردستانی. هەروسا ل دووهمین حکومه‌تا شیخ مەحمودی دا بویه ریفه‌به‌ری باره‌گایی تایبه‌تی حکمداری و راویژکاری سەرۆکی مەعاریف و پشتی هنگی بویه ریفه‌به‌ری (موله‌ق ئەعدادی)، ول شوباتا ۱۹۲۳ ئیک بوو ژوان ئەندامین وی شاندی ژلایی شیخ مەحمودی قه‌ ب نافی کوردستانا باشوری هنارتینه ئەنقەرە بو سه‌لماندا موختاریه‌تا ئیدارا کوردی^(۲).

ل قیری رۆلی وی یی گرنگ بومه‌ دیاردییت هەروسا به‌ شداریا وی دگه‌ل شیخ مەحمودی و چالاکیین وی یین به‌رده‌ وام، هەروسا زور رۆژنامه‌قانیین دی ژێ هەبوینه‌ ژوان ژێ (شیخ نوری شیخ صالح، ره‌فیک حلمی، عه‌لی کمال باپیر، زیوهر، بیخود، ئەحمەد حەمدی ساحیبقه‌ران، ئەحمەد موختارچاف، ئە حمەد فه‌وزی، عه‌بدولقادر حیشمەت، زه‌کی سائیب(مسته‌فا سائیب)^(۳)، هەر ئیک ژ رۆژنامه‌قانا هەولدايه‌ رۆلی خو به‌رچاڤ بیینییت دقێ رۆژنامی دا، بانگی کوردستان د چەند قوناغادا

^(۱) محمد دلیر ئەمین محمد، رۆژنامه‌ نووسی کوردی و بزوتنه‌وه‌ی ئەده‌بی له‌ سایه‌ی یه‌که‌مین ده‌سه‌له‌اتی سیاسی کوردی له‌ میژووی هاوچه‌ رخدا(۱۹۲۲-۱۹۲۴)، نامه‌یه‌کا دکتورایه‌ پیش کیتی کولیزا زمان ی ل زانکویا سلیمانی، (سلیمانی، ۲۰۰۲)، ل ل ۲۱-۲۲.

^(۲) سی رۆژنامه‌ی روژگاری شیخی نه‌مر. رفیق صالح، ل ۴۱.

^(۳) نه‌وشیروان مسته‌فا، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۴۲.

بوریه، قوناغا بهراهیی ئه و سهردهمه بوو هیژ دهسهه لاتداریا ئینگلیزی ل سلیمانیی یا بهیژ بوو بهلی پتر یا قه کری و بهرفره بو دگه ل خه لکی، ئەف جقات و رۆژنامه یه ژ ی بهری قی فره هیی بوون، دق قوناغی دا شیخ مهحمود دویری سلیمانیی بو وبزاقا چه کداریا کوردی دلاوازییدا بوو، له ورا بانگ کوردستان خوه ب سهر شیخ مهحمودی و بزاقا وی قه نه بریه و پتر پویته دایه ره وشه نبیری کرنا خه لکی و قه ژاندنا هه ستا نه ته وایه تی، و به لاقه کرنا رۆژنامی و د برگه یه کیدا خودان ئیمتیاژ دبیژیت :- (ئهی کوردان، ئهی قهومی قه دیمی په هله وی گوئ بگرن له بانگی کوردستان ئەم بانگه بو خه بهرداری هه موو کوردانه بو هوشیاری شیرانه ، بو بیستنی باوک و دایکانه، گوئ بگرن ئەم بانگه چی تیا به ئەم هاواره بوچییه.....)^(۱) لدیفا که مال سه خه راتی هاندانا خه لکی دکهت، ژبو خواندن و به لاق کرنا قی رۆژنامی دبیژیت : (مه علومه که هیچ قه ومیک غه زه ته یه کی (رۆژنامه) نه یی نه کهس له فکر و خه یالی ئه و قومه و نه ئه و له ئەنجامی کاروباری خوی تی دهگا و ئه و وه قته له ناو قه ومانی دنیایی ناو نیشان ده مییتته وه^(۲). ل قیری رۆژنامه ما را وه ستیای پشتی هژمارا وی یا چاردی ژ بهر ئالوزییا بارودوخی ل ناوچا باژی ری سلیمانیی و خو قه کیشانا هیژین بریتانی ژ باژی ری و قه گه ریا نا

(۱) مصدق توفی، ژیدهری بهری، ل ۳۱.

(۲) بانگی کوردستان (رۆژنامه)، هژمارا ۱، ۲، ته باخ ۱۹۲۲، ل ۳.

شیخ مہمودی و ہیژین وی و مستہفا پاشا نہ چاربوو ژ سلیمانین بچیت بہرہف بہغدا^(۱).

و ہرہوسا بابہتین روژنامہفانان ل ہہرسس ہژمارین دوماہیکر رژی ل سہر چہوانیا پاراستنا پھیوہندیین کوردی - بریتانی دکر و بہرگری ژ سیاسہتا عیراقی و کورداستانی کورد گوتارہکی دا ہاتبوو ل ژیر ناھی: (بہریخودانہک بو سہر جیہانی)^(۲)، کو تیدا ہاتبوو ہیژین بریتانی یین ہاتینہ دہقہری ژبو نازاد کرنا میلہتین وی ژ زولم و زورداریا تورکا، و کاردکھن ژبو شہری دژی کہمالیان و نہقہگہریانا وان بو کوردستان، و ئەف روژنامہیہ ژ ہژمارا ۱۴ دووبارہ رادوہ ستیت و ہتا سہر ژ نوی ہژمارا ۱۵ ل ۲۸ کانوونا دووی ل بہ غدا دہردکھفیت و دووبارہ مستہفا پاشا و ہک ریقہبہری بہ رپرسیار و مستہفا شہوقی^(۳) و ہک نفیسہر ہاتینہ نیاسین و کہ ریم روستہم و ہک ریقہبہری ئیداری، و ہہرسس ہژمارین دھی قوناغیدا ل بہغدا دہرکہتینہ و پتر پویتہ دایہ روشنبیریکرنا کوردان و ناساندنا وان ب دوزا وان و ئیکہم ہژمارا ہی

(۱) محمد خدر مہلود، بزاف و روژنامہگہری حکوماتہکانی کوردستان، لیکولین و بہدواداچوون، (ہولیر، ۱۹۹۹)، ل ۱۱، قہگواستن ژ: خلیل مصطفی، ژیدہری بہری، ل ۲۵۷.

(۲) بانگی کوردستان (روژنامہ) ، ژمارہ (۱۴-۱)، بہغدا کانوونا دووی، ۱۹۲۶، ل ۲.

(۳) مستہفا شہوقی رہمہزان: ل سالا ۱۸۹۱ ال باژیری سلیمانین یی ژدایک بوی و خویندنا سہربازی یا تمام کری و بویہ ئەفسہر، ونفیسہریو ل روژناما بانگی کوردستان، ل سالا ۱۹۲۷ گوکارا (پہیژہ) یا دہریخاندی ل بہغدا ول ۱۹۳۹ ال رہواندوز مریہ، بیژہ: روژنامہقانی (گوکارا)، ژیدہری بہری، ل ۲۰۷.

قوناغى رىبازا نوى يا رۇژنامى ب قى ھۆزىنى دياركرىه: غەيرى راست نوسىن و گوڧتەن مەسلەكى ترمان نىه- ھەركەسى راستى نەببىستن كارى مەروانەى نىه^(۱). پشتى دامەزاندانا حكومتا شىخ مەحمودى يا دووى، رۇژناما رۇژى كوردستان^(۲) دەرکەت، و ژ نڧىسەرین وى ژبلى شىخ نورى كو زۆربەيا گووتارین خو یین سیاسى نڧىسىنە ھەروەسا عارف سائىب ل ھژمارین دەسپىكى دا چەند گووتارەكىن سیاسى تىدا نڧىسىنە، بەلى پا ل ھژمارا (۷) ل ژیر ناڧى (تەعین)دا نڧىسىه : (لە ئەزكيا و ئەربابى ئىقتىدار عارف سائىب ئەفەندى تەعین بوە بە كاتب سانى ئىدارەر تەحریراتی ملوكانە)، و پشتى وى دەمى ژنڧىسىنى دىركەتیه، و ژبلى قان ھەردوو رۇژنامەقانا ئەحمەد خواجە (خواجە ئەفەندىزادە)، عەزیز حكیمەت، سەعید زەكى، ھندەك گووتار تىدا نڧىسىن^(۳).

و بەشەكى گرنگ ژ لاپەرین روژى كوردستان ژبو ھۆزانا ھاتبوو تەرخانكرن، كو د ھژمارا (۱۳و۱۱و۲) دا ئەحمەد فە وزى (۳) ھۆزان، د ھژمارا (۲) دا ھەمدى ھۆزانەك و ھژمارا (۳) عەلى كەمال ھۆزانەك و ھژمارا (۹) م.نورى و عەلى كە مال پىڧكفە ھۆزانەك و ھژمارا (۵) م.نورى كوردى ھۆزانەكا لە

(۱) بانگى كوردستان (رۇژنامە)، ھژمارا ۱۵. قەگوھاستن ژ:مصدق توفى ، ژىدەرى بەرى، ل. ۳۷.

(۲) روژى كوردستان (رۇژنامە)، ل روژا ۱۵ چرىا دووى ۱۹۲۲ ھژمارا ئىكى ژى دەرکەت و خودان ئىمتىياز و سەرنڧىسەرى وى م.نورى و نڧىسه رى وى عەلى كەمال بوون بو پتر پىزانىن بنىرە: فاروق على عمر، ژىدە رى بەرى، ل. ۸۹.

(۳) نەوشىروان مستەفا، ژىدەرى بەرى، ل. ۱۹۶.

شکەر وژھژمارا (۸) ب فارسی ھۆزانەک و د ھژمارا (۱۰) بابە
عەلی زادە نوری ھۆزانەک و دھژمارا(۱۴) دا ئەحمەد موختار ب
سکالایەکی بەشداری کربوو، و د ھژمارا (۳۹و۲) ھۆزانا تورکی
یا درێژ یا رەفیق حلمی و ھژمارا(۱۴) ھۆزانەکا درێژا تورکی یا
عبدالقادری ھاتبوو بە لاقە کرن.

ناقەرۆکا ھۆزانان پتیریا وان دسیاسی و پەرۆدەیی و
ستایشی مەلکی کوردستانی بوون^(۱)،

ھەرۆسا رۆژنامەقنانان ب ریکا ئی رۆژنامی وەک ئۆرگانئ
رەسمین حکومەتا کوردستانی بەرگری ژ بەرژەوہندیین ئی
حکومەتی و سەر بەخوییا کوردستانی دکر، چونکە ئی حکومەتی
خوہ ب نوینەرا ھەمی کوردستانا ژیری دزانی و بزاف دکرن دە
قەرین دی ژی بدەنە دگەل ئی حوکمداریئ^(۲). بو نمونە
گوتارار رۆژنامەقنان عارف سائیب^(۳)، کو بەرسفا گوتیتت نە
راست یین رۆژناما (العراق) کو زمان حالی پارتا ئازاد یا عیراقی
بوو ددەت بقی شیوہی:-

(کوردستان نە بەشەکە ژ عیراقی چونکە وئ سنورین یین
تایبەت یین ھەین و ھاتیە نافکرن ب القاتنین خودانین وئ و
چاقدیریکرن ل سەر سنورین وئ دەیتتە دانان ب کارەکی پیروز

(۱) ژیدەرین چوویی، ل، ۱۹۷.

(۲) مصدق توفی، ژیدەری بەری، ۳۸.

(۳) عارف سائیب ل سالا ۱۸۹۲ ل سلیمانئ ژدایک بوویە، خوتیندا ئاینی ل
حوجری تمامکریە، وپاش چویە دەورا ئانی ل موسل، وپاش چوہ ناف
سوپایی عوسمانی سەر لقی (امر سریە) رول ھەبویە ددەرکنا رۆژناما
روژی کوردستان ، شەفا ۱۶ مایس سالا ۱۹۲۳ ل گوندئ قەرەچەتان
ھاتیە کوشتن بنیرە: رۆژنامەقانی (رۆژنامە)، ژیدەری بەری، ل، ۲۰۶.

بو خودانی وئ..... و میلله تی یی رژده لسه ر هندی..... و ئەم نه بەندیین..... و ئەم د ئازادیین^(۱) . و ههروهسا عارف سائیب زیدهیی ل سهر ئاخفتنا خو کر ل دور وان گوتهین د رۆژناما عیراق دا هاتین کو جقاتا وهزیرین کوردستانی ئەو ریبه ریا کوردستانی یه، ویی مهنده هوش بو ب قی ناکرنی، و داخاز ژ حکومهتا عیراقی کر ئەوا ب سهروکاتیا ئەندامهک ژ پارتا ئازاد یا عیراقی: (ریزگرتنا تایبه تمه ندیین کوردا بگرن و ب داریژتتا فا هزران سهرنه هلهدن ههستین نه ته وهیی)^(۲).

ههروهسا ل دور کیشا موسل هندهک گووتار ژئ هاتینه دفی بواریدا و بهرچاقتین گووتار ئەوا ریئقیسی رۆژنامه فان م.نوری لژیئر نافی (ویلایهتا موسل د لوزان دا) کو تیدا ئامازه دابو کو: (کوردان بتنی ماف دچاره نفیسی ویلایهتی دا ههیه)^(۳). بهلی پا پشتی هاتنا هیژین بریتانی بو باژییری سلیمانیی و زووری لیکن ل شیخ مهحمودی کو ژئ دهرکهفیت ل ئادارا ۱۹۲۳ و ئەف رۆژنامه نهشیا بهردهوامیج بدهته کاری خو دگهل کهتتا حکومهتا شیخ مهحمودی^(۴).

پشتهقانیین شیخ مهحمودی ههولدان رۆژنامهکا دی دهربیخن کو ژدهرقهی باژییری بیت کو پشتی شیباین چاپخانی دگهل خو فهگوهیزنه ئیک ژ شکهفتین چیبای سورداش ئەو ژئ شکهفتا

^(۱) رۆژ کوردستان (رۆژنامه)، ژماره ۱، ۱۵، تشرینا دووی ۱۹۲۲، ل ۱.

^(۲) ژیده ری چوویی، ل ۱.

^(۳) رۆژ کوردستان (رۆژنامه)، ژماره ۳، ۶، کانونا ئیکی ۱۹۲۲، ل ۲.

^(۴) فاروق علی عومه ر، ژیده ری به ری، ل ۹۲-۹۳.

چاسنه وئیکه مین هژمار ژ رۆژناما (بانگی حەق) ^(۱) دەریخاند، بەلافکرنا سێ هژماین ئێ رۆژنامی لقی شکەفتی و قەگوهاستنا چاپخانێ بو وی جەهی نیشانا هندی یە، کو دەسەلاتداریا شیخ مەحمودی دقیا میناچەکی ن هەقچەرخ مفا ی ژ چەکی رۆژنامە قانیی ژ ی وەرگری و راگەهاندنی ل جەم وی سەنگ و بهایی خوە هەبوو ^(۲)، لقیی رۆژنامەقانا ب هەمی شیانی خوە کاردکر ن ژبو سەرخستنا شیخی و هەروەسا کاردکر ن ژبو راگە هاندنا کوردی، بەلی هەندەک ژوان گیانی خوە ژ دەست ددا بۆ نموونە کوشتنا عارف سائیب کو کەسەکی رۆشەنبیربو و هۆزانقانهکی کورد پەروەربوو و ئیک ژ باوەرپیکی شیخ مەحمودی بو و سکرستی وی بو و هەروەکی دیاردکەن، کونامین شیخی بۆ کاربەدەستین رۆسی وی دنقیسان ^(۳)، کول شەفا ۱۶ی هەیفای مایس ل سالا ۱۹۲۳ ل گوندی قەرەچەتان ب دەستەکی چەپەل هاتە کوشتن و هەر ل ویی هاتیە قەشارتن ^(۴)، تیروکرنا عارف سائیب ئەگەرین سیاسی ل پشت بوون ئەم دشین بیژین ئیکەم رۆژنامەقانی کورده بهیته تیرۆکر.

لێ مخابن پشتی هژمارا سینی ژقی رۆژنامی کاری رۆژنامە قانا لقی رۆژنامی ژ ی دراوەستیت، لەشکەری داگیرکەری بە ریتانی ل دوماهیا گولانا ۱۹۲۳ ئەو دەقەر گرتەقە و لەشکەری

^(۱) ژیدەری چوویی، ل ۹۲-۹۵.

^(۲) مصدق توقی، ژیدەری بەری، ل ۴۳.

^(۳) نەوشیروان مستەفا، ژیدەری بەری، ل ۲۴۰-۲۴۱.

^(۴) رۆژنامەقانی (رۆژنامە)، ژیدەری بەری، ل ۲۰۶.

کوردستانی به رەف جینشینین وی قەکیشان و چاپخانه ژێ
زفراندنە قە سلیمانیی^(۱).

ل دەمی هەفرکی زێدە بوی دناقبەرا بەریتانیا و حکومەتا
عیراقی ژلایەکی قە و حکومەتا تۆرکیا ل دور ویلایەتا موسل
ژلایەکی دیقە، ل قێری دەسەلاتا بەریتانی بچاقەکی نوی یی
ستراتیجی تەماشە ی مەسەلی دکر و هەول ددا کوردان رازی
بکەن ب قەگەراندنا شیخ مەحمودی بو سلیمانیی و دامە
زراندنا حکومەتەکا نوی ب سەرکاتیا وی و قەگەراندنا
بارودوخی جارن ژبو دەسەلات و کۆنترول کرنا کوردستانی
و رازی کرنا کوردان کو بەرژەوهەندیی وان ب هندی دەیتە
کرن کو دگەل دەسەلاتا بەریتانی بن دژی نەراستی تۆرکیا ژبو
ویلایەتا موسل^(۲)، ل قێری شیخ مەحمودی رۆژنامەکا نوی
دەریخست ب ناڤی (امید استقلال)^(۳) دەهاتە بریقەبرن ژلایێ ئە
حمەد خواجە ئەفەندی و ئەحمەد سەبری دەهەرسە هژمارین
دەسپیکێ دا و پشتی هینگێ رەفیق حەمی دبیتە ریقەبەر ژ دە
سپیکا هژمارا چاری هەتا هژمارا ۱۳ ی و پشتی وی دەمی
حسین نازم دبیتە سەرۆکی دەرچوونا وی ژ دەسپیکا هژمارا
۱۴ هەتا ۱۷ و پشتی وی دەمی چ ناڤین سەرنقیسەرەن نابینین

(۱) مصدق توفی، ژێدەری بەری، ل. ۴۳.

(۲) سی رۆژنامە ی رۆژگاری شیخی نەمر..... ل. ۲۴.

(۳) ممتاز حەیدەری، جەژنی رۆژنامە نووسی کوردی و رییاز و گیانی
کوردایەتی رۆژنامی ئومیدی استقلال، سەنتەری بریایەتی (گوفار)، ژمارە
۱، هەولیر تەباخی، ۱۹۹۷، ل. ۳۹.

ل سهر رۆژنامى^(۱)، رۆژنامه قانان ب ريكا گووتارین خو روله كئ بهرچاڤ هه بوويه د بهر زكرنا هشیاریا هزارا نه ته ویه تی دا بو نمونه ل وی ده می ئیک ژ گووتارین هاتینه به لافكرن ل ژیر ناڤی (كرديش حقی ژيانی هه یه) كوتیدا هاتبوو: ((كو هه می میلهت و گه لان مافین خو وهرگرتن پشته ته واوبونا یان دو ماهیک هاتنا جهنگی جیهانی یی ئیکى و بتنى كورد یین مایین))^(۲)، كو بهرگری كرن ژ مافین گه لی كورد و ده ستیشانكرنا وان پیلانان یین دژی مافی چاره نڤیسی كوردان دهاته گیران، ژ وان بابه تین گرنگ یین رۆژنامه قانین ئومید ئیستقلال پویته پیدای، وهك دچه ند ریزه كین كورتدا ده ژمارا ئیكدا ب ناڤی (غهراییب) دبیژیت: ((بو بو ته ئیمنی ئیستقلالیه تی، قهومی كورد له بدایه تی حه ربی عمومیه وه تا ئیستا ده هه زار قوربانی داووه، بی حساب تالانی رۆری، ئیستا بی مه علوماتی میلهت ئه م دوو حكومه ته مه شغولی پیلان و ته واو له ئه لبه ته عه داله ت ریگای خوی ئه دوزیتته وه، خودا كه ریمه))^(۳)، ب دو ماهی هاتنا ئی قوئاغا حوكمداریا شیخ مهحمودی ل دیمایا گولانا ۱۹۲۴ ژبی ئی رۆژنامی و قوئاغا رۆژنامه قانیا سه رده می شیخ مهحمودی ب دو ماهی دهییت^(۴)، و كارین رۆژنامه قانان دڤی رۆژنامی دا دراوهستن.

(۱) فاروق علی عمر: ژیدهری بهری، ل ل ۹۸-۹۹.

(۲) امید استقلال (رۆژنامه): ژماره ۱۳، ۱۳ كانونا ئیكی، ل ۴.

(۳) ممتاز حه یدهری، ژیدهری بهری، ل ۳۸.

(۴) مصدق توفی، ژیدهری بهری، ل ۴۵.

٣. سیاسه‌تا حکومه‌تین عیراقی و رۆئی رۆژنامه‌قانیین کورد

١٩٢٦ - ١٩٣٩

د فئ ده‌می دا رۆژنامه‌قانییا کوردی که‌ته دقوناغه‌کا نوی دا، پشتی ژ ناچونا حکومه‌تین شیخ مه‌حمودی و چاره کرنا کیشا موسل و مانا وی دگه‌ل عیراقی، کو حکومه‌تا عیراقی ده‌ستیری نه‌دا رۆژنامین کوردی بین سیاسی ده‌ریچن، ژبه‌ر فئ چه‌ندی کورد به‌ره‌ف ده‌ریخستنا رۆژنامین نه‌ده‌بی چوون ژبو ناساندنا ناسناما کوردی و خو گرتن ب ماقین نه‌ته‌وه‌بی نه‌ وین سوز بو پی هاتینه دان^(١)، دفی چارچوقه‌ی دا ده‌سه‌لاتا حکومه‌تا عیراقی رۆژنامه‌کا نوی ده‌ریخست ب نافئ (ژیانه‌وه) ل ١٨ ئاب ١٩٢٤ داکو ببیته زمانحالی حکومه‌تا مه‌رکه‌زی^(٢)، و ده رکه‌تنا فئ رۆژنامی ده‌سپیکه‌کا نوی بوو ژ بو قوناغین رۆژنامه قانیی ل کوردستانی چونکه نینه‌راتیا راستیا وی چه‌ندی دکر ب مایتیکرنا حکومه‌تا مه‌رکه‌زی ژ ده‌رکه‌تن و ئاراستی وی^(٣)، ئەف رۆژنامه‌یه حکومه‌تی بو مه‌به‌سته‌کا سیاسی یا ده‌ست نیشان کری ده‌ریخستبوو به‌لی پا روشه‌نییرین کورد ل سلیمانئ ئەف خه‌له‌تیا وان ب ده‌رفه‌ت بخو زانی ژ بو ده‌ربرینا بیروبوچونیت

(١) فرهاد محمد احمد، جریده (خه بات) ١٩٥٩-١٩٦١ درسه تاریخیه، (دهوک، ٢٠٠٨)، ص. ٢٠.

(٢) ژیانه‌وه (رۆژنامه)، ژماره ١٨، ١ ئوگستوس ١٩٢٤، ل. ١.

(٣) جبارمحمد جباری، تاریخ الصحافه الکردیه فی العراق، (بغداد، ١٩٧٥)، ص. ٣٥.

خو و لاپه‌ریڼ روژنامی ژ بو خو دانابون وهک مه‌یدانا به‌لافکرنا هشیاریا سیاسی و بانگه‌وازی ئیکگرتنی و خوینده‌واری و پیښ خستنا ژيانا ئه‌ده‌بی و کومه‌لایه‌تی و ره‌وشه‌نبیری ^(۱).

ژ روژنامه‌فانین فی روژنامی (جه‌میل سائیب و محمه‌د ئه‌ دیب عه‌بدولعه‌زیز ^(۲)، و هه‌روه‌سا م.نوری (شیخ نوری شیخ صالح) و مه‌حموود جه‌وده‌ت و ره‌شید نه‌جیب و عه‌لی عیرفان و مسته‌فا شه‌وقی و زیوهر و فائیق زیوهر و که‌ریم سه‌عید و سه‌ عید فه‌وزی و عه‌بدولواحید مجید(ع.م.نوری)) و چه‌ند که‌سانه‌ ک ب ناڤی عه‌بدولمه‌جید و عیزه‌ت و ره‌واندزی و حه‌سه‌ن کوردستانی و ئه‌مین کوردی و مسته‌فاسائیب کو برایی‌میل سائیب بو و چه‌ندین هوزانفانین وی ده‌می ^(۳).

ژ به‌رکو ئه‌ف روژنامه‌ زمان حالئ سیاسه‌تا عیراقی بوو ل کوردستانی، کو ده‌ربریڼ ژ هه‌لوئیستی حکومه‌تا عیراقی دکر ل دور هه‌می روویدان و پیشکه‌فتنا د مه‌یدانا کوردستانی دابوو، بو نمونه‌ کو هه‌لوئیسته‌کی ئاشتیانه‌ ژ بزاقا شیخ مه‌حمووی حه‌ فید وهرگرتبوو و تاوانباردکرڼ کو ئه‌و ژبو حکومه‌تا تورکیا کاردکه‌ت و هاریکاریا وا دکه‌ت بو ب هیژکرنا وان ل کوردستانی و هه‌روه‌سا کو ئه‌و بویه ئه‌گه‌ر ژبو وهرگرتنا کوردان بو مافین خو یین نه‌ته‌وه‌یی، و ئه‌ف هه‌لوئیستی نه‌گه‌تیف

^(۱) نه‌وشیروان مسته‌فا، ژیده‌ری به‌ری، ل. ۳۴۶.

^(۲) محمه‌د ئه‌دیب عه‌بدولعه‌زیز: ل وی ده‌می دا ل چاپخانه‌کا باژی‌ری پیت ری‌کخه‌ربوو و خوینده‌فانه‌کی زیره‌ک بوو و ل دو‌ماهیک ژمارین روژناما ژیانه‌ودا کو جهی جه‌میل سائیب گرتیه‌بنیره: نه‌وشیروان مسته‌فا، هه‌ مان ژیده‌رنل. ۳۴۶.

^(۳) هه‌مان ژیده‌ر، ل. ۳۴۶-۳۴۷.

ژ ئه گه ری هندهک هوکارا بویه کو ئه و نوینه راتیا زمانحالیا سیاسه تا بریتانی و حکومتا عیراقی دکه ت ل ده قه ری، و هه بونا هندهک روشه نبیرین کورد کو دژی شیخ مه محمودی بوون ژ بهر هندهک ئه گه ری ن که سایه تی یان جیاوازیا هزری ل دور گرنگیا بزاف و چه کداری و ب کارئینانا هیژی ژ بو ستاندنا مافین نه ته وهیی، کو هندهک رهوشنبیرین کورد دژی ئاراستین شیخ مه محمودی راوهستیان و سه ره ده ریا وی بو وه رگتنا مافین کوردان ژوان ژی جمیل سائیب و سه عید که ریم و مه حمود جه و ده ت و رشید جه و ده ت^(۱)، بقی شیوهی رۆژنامه قانان ب گووتارین خو شیخ مه حمود تاوانبار دکرن، و به رامبه ر قی چه ندی ل ده می گووتارین خوبه لاف دکرن ل سه ر شوره شا (شیخ سه عیدی پیران)، ل کوردستانا باکوور و ده یته دانان شوره شه کا نه ته وهیی دژی زۆلم و زۆرداریا تورکی به رامبه ر کوردان، کو بو نمونه هژمارا ۵۳ گووتارا (دائیر به قیامی میلی کوردستان شیمالی)^(۲)، هه روسا گرنگی ددانه خویندن و پهروه ردی ژی کو رۆژنامه قانان گووتار ده رباره ی خویندن و پهروه ردی نفیسینه بو نمونه رۆژنامه قان زیوه ر د هژمارا ۳۰ دا گووتاره ک نفیسیه (ئه میرۆ مه کته بی سلیمانی عیباره ته له ۵ صنف و ۴ی ئه وه لی و یه کیکی ئیبتیدائی و مه وجودی ته له به له ۱۱۰ و موعه لیم ۲ و خه ده مه ۱ وه وه عدیان فه رموه که له ئیبتیدای سه نه ی تدریسات مه کته بیکی ئاخریش له سلیمانیا بگریته وه.

(۱) خلیل مصطفی، ژیده ری به ری، ل ۲۶۸.

(۲) بو پتر پیزانین ل سه ر وان گووتارین ل دور شوره شی هاتینه نفیسین بنیره هژمارین: (۹-۱۹-۲۰-۲۵-۳۰) ژرۆژناما ژیا نه وه.

ئومىد ئەكەين كە حكومەتى عىراق لەسەر تەشۋبوسات و غىرە
تى مەبعوساتى تازەمان بمانخاتە رىزەى باقى لىواكانى
عىراق.....^(۱).

ول كانونا دووى ۱۹۲۶ ئەف رۇژنامە ھاتە گرتن و ل جھى
وى رۇژناما (ژيان)^(۲) ھاتە بەلاڧكرن، كو وەك زمانحالى سىياسە
تا بەرىتانى و حكومەتا عىراقى بو، رژدى ل سەر رۇلئ بەرىتانىا
دكر ل دور پاراستنا مافىن نەتەوہىيىن كوردا و خوددانا وەك
ھەقال بو مىللەتئ كورد^(۳)، بونمونه جەمىل سائىب گوتارەك
تىدا بەلاڧكرىە ل ژىر ناڧئى (بو خىزمت خويندەوار و تى كىشتو
و برادران وگن)، كو تىدا ئاماژئ ب رۇلئ بەرىتانىا ددەت ل دور
گرىدانا موسل ب شاھكەھا عىراقى ڧە كو ئەڧە كارەكئ مەزنە
بومىللەتئ كورد كرى ژبو بەختەوہرىا ڧى مىللەتئ^(۴)، ھەروسا
گرنگى ددانە لايەنئ رۇشەنبىرى و ڧىركردنئ ژى كو تارادەيەكئ
دژى ئاراستىن حكومەتا عىراقى دراوہستىا ژبو تەعربىكرنا
كوردستانئ، كو د گوتارەكام.نورى دال ژىر ناڧئى (جواب بو
غرتەى نجمە) واتە (بەرسڧ دان ژبو رۇژناما نجمە) كو
رۇژنامەڧانى ئاماژە ب وئ چەندئ دابو كو وىلايەتا كەركوك

^(۱) نەوشىروان مستەفا، ژىدەرى بەرى، ل ل ۴۴۹-۴۵۰.

^(۲) ژيان (رۇژنامە): ھژمارا ئىكئ ل ۱۱ كانونادووى ۱۹۲۶ يا دەرکەتى و يا بە
ردەوام بو ھەتا ۱۹۳۸ و ھژمارا دوماھىكئ ژئ دەرکەتى ۵۵۳ ل حوزە
ىرانا ۱۹۳۶ . بو پتر پىزانىن بنىرە: (ژيان) ژمارئ (۱-۸۱)، ئامادەكردنئ :
رەڧىق سالىڧ، لىكولىنەوہى، سەدىق سالىڧ، (سلىمانى، ۲۰۰۲)، يەكەم بە
رگ، ل ۵.

^(۳) خلىل مصطفى، ژىدەرى بەرى، ل ۲۷۰.

^(۴) ژيان (رۇژنامە)، ژمارە ۱، سالى يەكەم، ۲۱ كانونادووى ۱۹۲۶، ل ل ۱-۲.

زۆر بەيا دانىشتوانىڭنى وى كوردن و كەس نەشىت رەگەزناما نەتە
وھىيا كوردى ژى بېتە و بەرژوھەندىيىن سىياسى و ئابورىيىن
ھەقىشك دگەل عەرەبان وھال كوردان كرىە دگەل وان بژين
و نەزىدەتر.....^(۱).

و رۆژنامەقائان نوپنەرىن كوردان ژى تاوانباردكرن كو نە
خودان شىيان بووينە و نەشىايىنە ب ئەركى خويى نەتەوھىي
رابن بەرامبەر مىللەتى ژبەر گریدانا وان ب بەرژوھەندىيىن خو
يىن تاكەكەسى قە كو مستەفا سائىب د گوتارەكا خودا دىيژىت
(دقئىت نوپنەرىن كوردان كاركەن ژبۇ دىتتا فىركرنەكا تايبەت ل
كوردستانى داکو خواندن ب زمانى كوردى بيت)^(۲).

ھەرۈسە ئەف رۆژنامە قوناغىن وى ل سەر دەستى ھندەك
رۆژنامەقائان ھاتىە دەركرن وەك سەردەمى جەمىل سائىب بو
ل دويقدا محەمد ئەدىب كول ژمارىن ۱ و ۲۱ ل ۱۹۲۴ و ھەرۈە
سا ۸۱ و ۸ و ۹ ل ۱۹۲۷ و ھەرۈسە سەردەمى عەلى عىرفان
و سەردەمى حسين نازم و ھەرۈسە سەردەمى پىرەمىرد^(۳)،

^(۱) ژيان (رۆژنامە)، ژمارە ۲۶۵، سالى يەكەم، ۲۹ تەموز ۱۹۲۶، ل ۱-۲.

^(۲) ژيان (رۆژنامە)، ژمارە ۱۶۴، سالى چوارەم، ۴ نىسان ۱۹۲۹، ل ۱-۲.

^(۳) توفىق مەحمود ھەمزە (پىرەمىرد): ل سالا ۱۸۶۷ ل گەرەكا گوئژە ل
باژىرى سلىمانىي يى ژدايك بوى ل تەمەنى ۷ تا ۷ سالى دا دەست ب
خاندنا خو كرىە ل دەسپىكى ل حوجرى دخونىت پىشتى وى دەمى ژيانا
فەقىاتى دەسپىكەت و ب زور كارا رابويە ۱۸۹۹ ب فەرمانا شاھانە
دبىتە ئەندامى مەجلىسا بەرزا ئىستەنبولى و كولىژا ياسايى دخونىت ھەتا
۱۹۰۸ ب پارىزەرىيى و گوفارو رۆژناما قەيىبى مژىل بو، ۱۹۲۶ بويە سە
رپەرشتىارى رۆژناما ژيان و ل دەمى ۱۹۳۲ حسين نازم دمىت دبىتە
رىقەبەرى رۆژنامى ۱۹۵۰ دمىت . بو پتر پىزانىن بنىرە: پىرەمىرد
،كوكردەوھو لىكولىنەوھى،ئومىد ئاشنا،بەرگى يەكەم،(ھەولير، ۲۰۰۹).

زیده باری چەند رۆژنامەفانیی دى وهكى جه میل سائیب و ئەحمە د عەزیز ئاغا و كوردی (مستەفا سائیب) كو نفیسەر و رۆشنیبرهكی خودان شیان بوویه كو دهژمارا ۹ و ۱۰ دا ب دوو ئەلقە (بو مەبعوسە موحتەرەمەكان) و هژمارا ۳۵ و ۳۲ و ۴۰ و ۴۱ دا ب ۴ ئەلقە ژ (كورد بوچی پیش ناکهوی) و دهژمارا ۵۲ دا (تەریبە له ئەقوامی ئەنغلو - ساکسون دا) و زیده باری چەند گووتارەکین دى، هەر وه سا م.نوری (شیخ نوری شیخ صالح) و رهشید نهجیب و ع.عەزیز(عبدالله عەزیز)كو ماموستا و رۆشنیبر و كورد پهروههكی ههولیزی بوو د هژمارین ۲۹ و ۵۱ و ۱۴۵ و ۱۴۸ دا چەندین گووتارین ل دوور زمانی کوردی و پهروههده و وهرگیزان و (تەرجومه ی کوردی کتیبهکانی مهکتەب) نفیسینه، و ع واحد مجید، كو پشتی وی دەمی ب ئیمزاع.ع.و.نوری) پەرتوک و گووتارین خو به لاف کرینه و ژمارا ۳۰ و ۳۱ دا گووتارا (تاریخی :- ئەلمانیا و ئیتالیا له پیش وریابونه وهی ئەوروپا) و له دوایی دا ژمارا ۳۴ و ۳۲ دا (له ئینگلتهرا نیزامی مه داریس را و ئەلمانیا، ویلایهتی موته حیده ، ئەمه ریکا، و فەرهنسی چۆنه؟) نفیسینه، م مه عرف (میرزا مارف) و حه سه ن کوردستانی و مسته فا شهوقی و عه ونی (عه ونی حاجی گوران) و محمه د ئەدیب عەزیز فایه ق بیکه س و عه لی که مال باپیر و فایه ق زیوه^(۱)، کو براستی فان رۆژنامه فانان رۆله کت گرنگ هه بوو دهی رۆژنامی دا و ههروهکی هاتیه دیارکرن ب گرنگی دانا وان ب بوارین جدا جدا دا.

(۱) بو پتر پیزانین بنیره: نهوشیروان مسته فا ئەمین. ژیان به ته مه نترین رۆژنامه ی کوردی (۱۹۲۶--۱۹۳۸)، (سلیمانی، ۲۰۰۲).

ژ لايه كې دى قه هندەك رۆژنامىن دىژى ھەبوينە، كو رۆژنامەقائان دە ست تىدا ھەبوينە، ژوان ژى رۆژناما (كركوک)^(۱)، پشتى داگيركنا باژيرى دەسھەلاتداريا بەریتانى دە ست ب دەريخستنا رۆژنامەكې كرن ب نافی (النجمة) ب زمانى عەرەبى ل پازدەى كانونا ئىككى ل سالا ۱۹۱۸، داکو بىتە زمانحالى دەسھەلاتا وى ل دەقەرى^(۲)، و رۆژنامە بەردەوام بو ب زمانى عەرەبى ھەتا سالا ۱۹۲۶^(۳)، و ل دوازدەى تشرينا ئىككى ۱۹۲۶ نافی رۆژنامى ھاتە گوهرين بو (كركوک) و ب زمانى تركى و عەرەبى ھاتە بەلافكرن ل چاپخانا (الحوادث)^(۴)، و ئەف ھزرا گوهورينى ب ھەولین ريقەبەرى ئىدارا رۆژنامى بون ئەوژى (وجدى ئەفەندى)، و پشتى قى دەمى پروگرامى قى

(۱) رۆژناما كەركوك: رۆژناما دەنگ و باسيەيا ھەفتانە ل كەركوكى ھاتىە ووشاندن ، ل ۱۵ تشرينا دووى ۱۹۲۶، ب سى زمانا تركى و عەرەبى و كوردى كول دەسپىكى ب تركى بتنى بو پشتى وى دەمى زمانى كوردى لى زیدەكر كول دەمى بويە پینچ سالی ل ۱۹۳۰ ئەف بەشە ژى ھاتە گرتن ژبەر ھندەك ئەگەرین نەديار.بنيړه: جبارجبارى، ژیدەرى بە رى، ل. ۳۷.

(۲) عبدالرزاق حسيني، تاريخ الصحافه.....، ج. ۱، ص. ۵۸.

(۳) مستەفانە ريمان، تووژينە وەيەك دەربارەى نوسينەكانى رەفيق حلمى ۱۸۹۸- ۱۹۶۰، رۆشنبيرى نوى (گوفار)، ژمارە ۱۰۸، بەغداكانونى يەكەمى ۱۹۸۵، ل. ۱۶۵.

(۴) چاپخانا (الحوادث): ئەحمەد مەدەنى يا دامەزراندى ل سالا ۱۹۱۱ كو ژبە لژيكا ئىنابو و رۆژناما خو لى چاپ دكر (الحوادث) و پشتى وى دەمى نەچاربوو بفروشتە ئيمگليوا ل ۱۹۱۸ و ھەردوو رۆژنامىن نجمە و كركوك لى ھاتنە چاپ كرن و پشتى خو قەكيشانا ئينگليزا ژ باژيرى ئە ف چاپخانە كەتە دەستى باژيرقائيا كەركوكى دا ، بنيړه: جبارجبارى ، ژیدەرى بەرى، ل. ۹۰.

روژنامی هاته گوهارتن ل نافهراستیین ۱۹۳۰ ل دەمى دەست ب بەلافکرنا گووتاران ب زمانى کوردی کری، کو هندهک بهرپر هاتبوونه دەست نیشانکرن، کو ب زمانى کوردی به لاف بن ژ هژمارا ۳۰۲ ئەوا ل ۲ ی حوزەیرانا ۱۹۳۰^(۱)، و ئاراستى نوى دە سپیکر ب گووتا: (ئەف چەندە یا هاتی ژ ئەنجامى حکومه تا مه، ژ بهرکو دا مافى کوردا بهینه بجه ئینانو مفای ژ کوردان بکەن ئەوین بن دەستهلالتاداریا وان)^(۲).

و دەرکەتتا روژنامى ب زمانى کوردی رژدی ل سەر مافین رهوشنیریین کوردی بو، و دان پیدان بو ژ دەسهلاتا بهریتانی و حکومهتا عیراقى ب راستیا لیوایا کهرکوکى، کو زوربه یا وان کوردن و دقیت داخازیین کوردان بهینه جى بهجى کرن، ل دور وى ريفراندمى ئەوا لیژنا دیفچوونا دەولهتی کری ل ویلايه تا موسلى و ئاماژه ب وى چەندى دا بو کو زوربه یا دانیشتوانان کوردن^(۳)، ل قیرى روژنامهفانان، دروژناما کرکوک دا گرنگی ددانه فیترکردنى و ل سەر لایه نین ئەدهبی و میژوویا کوردی بو باژیری، و هژمارهکا گووتارین میژوویى یا کهفنارییا باژیری به لافکرینه، و دیفچوون ل سەر (تنقیبات) دکر ئەوین زانایین شینوارى ل دوور باژیری د کرن و هژمارهکا گووتاران به

(۱) ئەحمەد تاقانه، جریده کرکوک، الکوردیه عام ۱۹۳۰، کولان العربی (مجله)، العدد ۱۳، اربیل، کانون الاول ۱۹۹۹، ص ۵۶.

(۲) جبارقادر السياسات الحکومیه بحق الکورد فى کرکوک فى العهد الملكى (۱۹۲۱-۱۹۵۸)، کولان العربی (مجله)، العدد ۷۳، اربیل، حزیران ۱۹۹۴، ص ۱۳۵.

(۳) خلیل مصطفی، ژیدهرى بهرى، ل ۲۷۴.

لاڤكرينه ل سەر وان شينوارين هاتينه ديتن ئهوين قه‌دگه‌رنه چه رخی گوتی، سومه‌ری و بابليان^(١).

هه‌روسا گرنگی ددا ئه‌ده‌ب و هۆزانين كوردی، وهژماره‌كا به ره‌ميين روشه‌نييرين كورد به‌لاڤكرينه بو نمونه هجری ده‌ده (١٨٧٧-١٩٥٢) و ئه‌حمه‌د مختار^(٢) هه‌روه‌سا رۆژنامه‌ی د هژماره كا به‌رپه‌رين خودا ئاماژه ب شوره‌شا كوردی دابو ئه‌وا ل ژیر سه‌ركرده‌تيا شيخ سه‌عیدی پيران ل كوردستانا باكوری و باسی نه‌خوشيين كوردان دكرن ل ژیر ده‌ستی حكومه‌تا تورکی و روويدانين وئ دادگه‌هي به‌لاڤ دكرن ئه‌وا ده‌سه‌ه‌لاتا تورکی دژی سه‌ركرده‌ين شوره‌شا كوردی كری و كومه‌له‌كا دان و ستاندين دادگه‌هي قه‌گوه‌استينه، ب تاييه‌ت دان و ستاندا سه‌ لاحه‌دين پيران كورئ شيخ سه‌عیدی پيران به‌رامبه‌ر دادگه‌هين تورکی، مه‌ره‌م ژفی راستی ئه‌وبويه كو ده‌نگ و باسين روويدانا قه‌گوه‌يزن كو مافين نه‌ته‌وه‌یی بين كوردی د پاراستی نه ل هه‌می ناوچين كوردستاني و ل تورکیا ژي^(٣).

ل ١١ ئادارا ١٩٢٥ گوڤاره‌ك ب نافئ (دياری كوردستان)^(٤) ل به‌غدا ده‌ركه‌ت، ل قئ گوڤاری دا ژي رۆژنامه‌فانين كورد

(١) ئه‌حمه‌د تاقانه، ژي‌ده‌رئ به‌رئ، ل ٥٨.

(٢) هه‌مان ژي‌ده‌ر، ل ٥٩.

(٣) خليل مصطفی، ژي‌ده‌رئ به‌رئ، ل ٢٧٤.

(٤) دياری كوردستان: گوڤاره‌كا ئه‌ده‌بی و جفاکی وینه‌كریه خودانی وئ و سه‌رنقیسه‌رئ وئ صالح زه‌کی ساحیبقران بو و ريقه‌به‌رئ ئيداری رشید شوقی بو ئيك ژناڤ و ده‌نگترین گوڤارين كوردی به‌كو ب زمانئ كوردی و عه‌ره‌بی و تورکی ده‌ركه‌تیه ل به‌غدا، بنیره :جبار جباري، ژي‌ده‌رئ به‌رئ، ل ٣٦.

جهی پیتوسی خو دیتی یه ل سەر بهرپه‌رین وی رهش کهن،
 رۆناکییری ب ناف و دهنگ (سالح زهکی ساحیبقران) خودانی
 ئیمتیازی بو و (رهشید شهوقی) ریقه‌به‌ری ئیداری بو^(۱)، که
 سانین وهک ته‌وفیق وهه‌بی (۱۸۹۲-۱۹۸۴)، ماموستا حه‌قی
 شاو‌ه‌یس، شیخ‌عه‌لی قه‌ره‌داغی، حه‌سه‌ن کوردستانی و عه
 بدوللا ناغه‌کی خه‌لکی ره‌واندوزی و (پپروت) ناغه‌کی باژی‌ری
 سلیمان‌یی بو ئه‌فه سه‌باره‌ت به‌شی کوردی، و به‌شی عه‌ره‌بی کو
 ل شین ده‌ستی رۆناکییری کورد خه‌له‌ف شه‌وقی (۱۸۹۸-۱۹۳۹)
 چ نفیسین چ وه‌رگی‌زان، د‌گه‌ل عه‌بدولقادر زه‌هاو و شیخ‌ئه‌حمه
 دی محامیدا به‌رچا‌ف دکه‌فن و هنده‌ک جاران گووتار و هنده‌ک
 نفیسینن خو ب ناغی (ئیداره) گو‌قارا ب خو به‌لاقدکرن، به‌لی
 پاپشتی تورکی (تورکجه قسمی)، ژ نفیسینن که‌سانین وه‌ک
 دک‌تور ش‌کری محمه‌د به‌گ سه‌گیان، ب به‌رده‌وامی به‌رچا‌ف
 دکه‌فن^(۲)، هه‌روه‌سا رۆژنامه‌فانان هه‌ولدا کو ئه‌فی گو‌قاری
 روله‌کی مه‌زن هه‌بیت دما‌فین رۆشنیری ئیداری یی کوردان دا،
 بۆ نموونه روله‌کی به‌رچا‌ف هه‌بویه، دبیرئینانا حکومه‌تا عی‌راقی
 ب پاراستن‌امافین رۆشنیری و ئیداری یین کوردا ل ده‌قه‌را
 کوردستانی، و هژماره‌کا گووتاران به‌لافکرینه ل سه‌رفی بابه‌تی،
 و رۆدی لسه‌ر وی چه‌ندی دکر کو ئه‌گه‌ر کوردستان چو سه
 ره‌ عی‌راقی فه‌ دقیت کار ب وان مه‌رجان به‌یته‌کرن ئه‌وین

^(۱) ئه‌حمه‌د باوهر ، دیاری کوردستان لاپه‌ره‌یه‌کی پرشه‌نگداره له میژووی
 رۆژنامه‌نوسی کوردیدا ۱۹۲۵-۱۹۲۶، (سلیمان‌ی، ۲۰۰۴)، ل. ۹.

^(۲) هه‌مان ژیده‌ر، ل. ۱۱.

پاراستنا رهگه زناما نه ته وهیی و رۆشنییری یاکوردی دکهن^(۱)، به رپه رین ئی گوڤاری زور بابه تین وی ده می ب خو ڤه گرتی نه، ژ وان ئی بو نمونه : نه و ههلبژارتنن وی ده می هاتینه گیران ل عیراقی بو ههلبژارتنا نه ندامین جقاتا نوینته ران، و ب ئی ره نگی نائفین نوینته رین کورد نه ئیفین ههلبژارتی دجقاتی دا هاتبوونه به لافکرن، و ههروسا به لافکرنا کومه له کا گووتاران ل دوور ده ستوری عیراقی ل سالا ۱۹۲۵ نه ئی دهاته دانان هه ر ژ ده رکه تننا وی کو روژه کا میژوویی و جه ژنه کا نیشتیمانی بو هه می عیراقیان^(۲)،

و ژلایه کئ دیفه رۆژنامه ئانان ب ریکا ئی رۆژنامی، داخواز ژ حکومه تا عیراقی کریه، ب ریکا گووتارین خو کو پتر ژ گووتاره کئ ژبو گرنگی پیدان ب فیکرکری ل کوردستانی و ڤه کرنا قوتابخانا و خواندن ب زمانی کوردی، و ئاماژه ب گرنگیا به شداریکرنا ئاڤره تی دژيانا جفاکی و روشه نییری دکر کو وی ژی مافی خوبی سروشستی یی هه ی د فیکرکری دا^(۳).

ل ئی ده میدا باژیری ره واندوز ببو سه نته ری رۆشنییریین کوردی ل کوردستانا باشوری پشتی باژیری سلیمانی، کو رۆشنییریین نیشتیمانه روه رین کورد ده ست ب چالاکیین خو دکرن، ب تاییه ت پشتی دانانا (سه ید تاها نه هری) وه ک قایمه

(۱) خلیل مصطفی، ژیده ری به ری، ۲۷۶.

(۲) فاروق علی عومه ر، ژیده ری به ری، ل. ۱۳۶.

(۳) دیاری کوردستان (گوڤار)، ژماره مارت ۱۹۲۶، ل. ۱۵، ۱۸، ل ۶-۷.

قامی باژییری ل ساللا ۱۹۲۳^(۱)، کو ئیکەم ژ کارین وی کری داخاز ژ (حسین حزنی موکریانی)^(۲) کر کو بهیته باژییری و گوڤارهکی ب دهریخت، ژ بو گرنگی پی دان ل سەر لایه نین ئە دەبی و میژوویی، و ئە وی ژی ل دەمی هاتی چاپخانه دگەل خو ئینا ژبو قی مەرەمی و گوڤارا (زاری کرمانجی) گوڤار دهریخت و پشتی رازیبوونا ریقه بەریا چاپخانا ل وەزارەتا نافخویی ل ۳۰ ئادارا ۱۹۲۶ ب دەست خوڤه ئینای، هژمارا ئیکێ ژێ بە لافکر ل ۲۵ ئییارا ۱۹۲۶ و هەمی کاروبارین چاپکرنی ئەو پی رادبوو ل دیڤ گوتنا هاملتونی، ل دەمی سەرەدانا باژییری رهواندوژی کری و بەری خو دایه کاری موکریانی د چاپکرنا قی گوڤاریدا، کو ئەو پلانا بو ددانیت و دیزاینی و

^(۱) رمزیه صابر محمد، حوزنی موکریانی نووسەر و رۆژنامه نووس، نامەیه کی ماستەرە له ئە دەبیاتی کوردی پیشکەش به کولێژی ئاداب زانکوی سه لاحتین کردوه، (ههولیر، ۱۹۹۳)، ل ل ۲۰--۲۲.

^(۲) حسین حوزنی موکریانی: ل ۱۸۹۰ ل مهابادی پی ژدایک بووی، هەر ژ زاروکینا خو چویه بهر خواندن، رول هه بویه درۆژنامه ئانیا کوردی دا کول ۱۹۱۴ ئامیژی چاپی مارکا (دیاموندی) کریه ژئه لمانیا و دگەل خو ئینایه ۱۹۱۵ ل حه له بی دامه زراند ، ریقه بەری گوڤارا زاری کرمانجی بویه، زور رول هه بویه د رۆژنامین دیژی دا وهک روناکی و دهنگی گیتی تازه..... هتدل، ساللا ۱۹۴۷ مریه، بو پتر پیزانین بی ره سه رجه می به ره می حوسین حوزنی، کو کودنه وه له چاپی: ده زگای ئاراس، به سه رپه رشتی: د. کوردستان موکریانی، هیئانه سه ر ریتوسی نوی کوردی: محمود زامدار، پیداپونه وهی: عه بدوللا زهنگه نه و فه خره دین ئامیدیان، بهرگی یه که م، (ههولیر، ۲۰۰۷).

هیمایان ل سهر ددانیت و چاپ دکهت، کو نمونیه که ل سهر روویئ ئهردی^(۱).

و روژنامه فنانان روله کئی بهرچاف هه بو د گه شه بونا هشیاریا نه ته وهییا کوردی، و بهر هنگاریا کارین حکومه تی، کو ئارمانجا وی ئه و بو نه هیلانا ره گه زناما نه ته وی و ره وشه نبیری یا کوردی، کو داخاز ژ حکومه تا عیراقی دکر بو بجه ئینانا وان مه رجان ئه وین جقاتا ئیکگرتی داناین ژبو گریدانا ویلایه تا موسل ب شاهگه ها عیراقی فه^(۲)، ههروه سا بهر هنگاریا وی هه وارا راگه هاندنی دکر ئه و روژنامین عه ره بی پی رادبو سه باره ت ته عریبکرنه که رکوکئی، کو د گووتاره کئی دا هاتبوو دفی گوشاریدا ل ژیر ناغی (هه مین لوانا که رکوکئی کوردن) کو تیدا هاتبوو (کو هه رسن قهزا و ناحیه و گوندین ل لیویا که رکوکئی کوردن ژ بلی هنده ک گوندین تورکومانان)^(۳).

ل قی ده میدا ل سالا ۱۹۲۷ گوشارا (په یژه) هاته د مهیدانا روژنامه فانیی دا، کو ئه ف گوشاره گوشاره کا ئه ده بی و جفاکی و نه ته وهییا یا کوردی بو کو ل به غدا دهر دکهت ب سه ره پهرشتیا مسته فا شه وقی^(۴)، و هژمارا ئیکئی ل سالا ۱۹۲۷ دهر که تیه و ئه

(۱) هاملتون، طریق فی کردستان، ترجمه: جرجیس فتح الله، ج ۲، (اربیلا، ۱۹۹۹)، ص ۵۵-۵۶.

(۲) زار کرمانجی (گوشار)، ژماره ۲۳، سالی پینجه م، ۷ی موچه ره م ۱۳۴۹، ل ۱.

(۳) زار کرمانجی (گوشار)، ژماره ۱۹، سالی سییه م، ۱۷ زی حجه ۱۳۴۷، ل ۱۰.

(۴) مسته فا شه وقی، ۱۸۹۱ یی ژ دایک بوی ل باژیری سلیمانیی و خویندنا سه ربازی یا تمام کری و نقیسه ر بو ل روژناما (بانگ کوردستان)، ل سالا ۱۹۲۷ گوشارا (په یژه) ل به غدا یا وه شاندی، ۱۹۳۹ ل ره واندوز مریه. بنیره: روژنامه فانی (گوشار)، ژیدهری بهرئ، ل ۲۰۷.

ف هژماره یائیکی و دوماهیکی بو کو تژی گووتارین جفاکی و هژزانی نیشتمانی بوون بین نفیسه ر و هژزانی کورد ئه وژی : محمه د نوری و عبدالخالق که رکوکی و هنده کین دی^(۱).

ل سالا ۱۹۲۳ گوواره کا دی ده رکه ت، کو ئه وژی گووارا (یادگاری لاوان) بو، کو گوواره کا ئه ده بی و روشه نیبری و جفاکی بو ژلایی روشه نیبری کورد فه هاتبوو وه شاندن ئه وین د کومه لا لاواندا کو ب زمانی کوردی ده رکه ت و وه ک زمانحالی قی کومه لی بو^(۲)، ژوان روژنامه فانین رۆلی خو دیتین ئه وژی (ئیبراهیم ئه حمده، جه مال مه جید سه لیم، حامید فه ره ج، ره شید نه جیب، سه لام، شاکیر فه تاح، عارف تاله بانی، عه بدولره حمان عه بدوللا، عه بدوللا گوران، عه بدوللا زیوه ر، فازل تاله بانی، فایه ق بیکه س، مه حمود جه وده ت، محمه د عه بدولره حمان، محمه د علی کوردی)^(۳).

ل ۲۴ تشرینا ئیکی ۱۹۳۵ گووارا روژناکی ده رکه ت، گوواره کا هه فتانه یا ئه ده بی و زانستی و جفاکی بوو^(۴)، ل هه ولیری ده رکه ت کو ژوان روژنامه فانین رۆلی خو دیتین ئه وژی : ریقه به ری سه ره رشتیار یی گوواری پاریزه ر (محمه د شیت مسته فا)^(۵).

(۱) جبار جباری، ژیده ری به ری، ل. ۳۸.

(۲) هه مان ژیده ر، ل. ۳۸.

(۳) بو پتر پیژانین ل دور ژیا نا فان روژنامه فانان د گه ل دیار کرنا وینین وان بنیره: یادگاری لاوان و دیاری لاوان، ئاماده کرنا : ره فیق سالح، لیکولینه وه ی: سه دیق سالح، (سلیمانی، ۲۰۰۵).

(۴) جبار جباری، ژیده ری به ری، ل. ۳۹.

(۵) هه مان ژیده ر، ل. ۳۹.

حوسپن حوزنى موكرىانى، و ههروهسا حوزنى چهند كهسانه كين ديژى ژوان ژى ناكام، مهحموود حهمدى ههمهوهند و هنده ك قوتابى ژوان ژى ئيسماعيل عهلى قوتابىي ياسايى بو، ف.م، جهمال ئەحمەد يونس مستهفا عومەر....هتد^(١). و دبوارى گوتارين ميژوويى دا حوزنى رۆلهكى بهرچاڤ ههبو دنقيسين و بهلافكرنى دا، و حوزنى ميژوو وهك زانست نقيسايه، نهك وه ك سهرهاتى، د زنجيرهيا گوتارين (اجتماعات - كومهلهى نه ژاد و بنهچهكهى كورددا) كو ديف چوئى ل كوردان دكەت و بهاورديهكى ل نافبهرا كوردان و كاردوخيا دكەت و پهيوهنديا كاردوخيا دانيشتوانين كهفن يين كوردستانى^(٢)، بڤى رهنگى حوزنى رۆلى خو ديتييه د بوارى ميژوويى دا، و ههروهسا رۆژنامهفانين ديژى وهك مهحموود فههمى ههمهوهند دوو گوتارين ميژوويى دا^(٣)، ههروهسا ا.ب.ههورى، دلدار، و هجرى دده و كانى و بيخود رۆلى خوتيدا ههبويينه^(٤).

ههروهسا رۆژنامهكادى ب نافي (زبان)، كو رۆژنامهكا كوردى ياههفتانه بو، ههر رۆژين ئيك شهمبى دهردكەت ژلايى خودان و سهرنقيسهري وئ (سالح قهفتان) ل سليمانىي و هژمارا ئيكى ژى ل ١٢ئەيلولا ١٩٣٧ ژى دهركەتية، و بهردهوام

(١) نهوشپروان مستهفا، چهند لاپهريهيك له ميژووي رۆژنامهوانى كوردى، ل.٥٠٢.

(٢) رووناكى ٢٥/١٠/١٩٣٥_١٦/٥/١٩٣٦ يهكهمين گوڤارى كوردى شارى هه وليز، ئامادهكرن و پيشهكى: د.كوردستان موكرىانى، (هه وليز، ٢٠٠١)، ل.١٢.

(٣) ههمان ژيدهر، ل.١٢.

(٤) بو پتر پيزانين بنيره: ههمان ژيدهر.

بو ههتا شیای هژمارا (۷۰) ژى به لاف كهت كو دووماهيك
هژمار بو ۲۹ نيسانا ۱۹۳۹ و پشتى وى دهى راوهستيا ژبه ر
هندهك نه گهرين نه ديار، دقئ روژنامئ دا ههول دان هاتنه كرن
ژ لايئ روژنامه فانان فه ژبو پيش كهفتنا نه ده بي كوردى و
ساخكرنا كه لتورئ نه ته وهى بي ميلله تئ كورد^(۱).

^(۱) جبار جبارى، ژيدهرى بهرى، ل. ۳۹.

بہ شیء دووی

گرفتین روژنامه قانون کورد ل عیراقی

(۱۹۳۹-۱۹۱۸)

کاری روژنامه قانون کورد دئی دهمی دا کارهکی بزهحمهت و پری ئاستهنگ بوو، چونکه نه یا ب ساناهی بو ناما خو بگه هینته جفاکی کوردی و رۆلی خو ببینن د هشیاربیونا وان د شروقه کرنا ره هندیین سیاسی و ئابووری و جفاکی ل وی سهرده می، ب راستی نه بوونا قهوارهیهکی سیاسی یی کوردی ل کوردستانی و داگیرکرنا وی یا بهردهوام نه هیلایه جفاکی کوردی پیشفه بچیت ژ هه می لایاڤه، ژوان لایه نان ژی روژنامه قانی بو، ئە ف چهنده ئەحمه دی خانئ (۱۶۵۰-۱۷۰۶) ب شیوهیه کی گه له ک جوان دایه دیار کرن ل دهمی دبیژیت:

گه ر دئ هه بویا مه ژی خودانهک	عالی که رهمهک له طیفه دانهک
عیلم و هونه ر و که مال و ئیذعان	شيعر و غه زهل کيتاب و دیوان
ئەف جینس بیا ل باوی مه عمول	ئەف نه قد بیا لنک وی مه قبول
من دئ عه له ما که لامئ مه وزون	عالی بکرا ل بامئ گه ردوون
بسیناڤه رحا مه لی جزیری	پئ حه ی بکرا: (عه لی حه

ریری)^(۱)

^(۱) ئەحمه دی خانئ، مه م و زین ، ئاماده کردن و پهراویز نوسینی: هه ژار، ۱۹۸۹، ل. ۲۵.

دئەقان دیرین ھۆزانی دا ئەحمەدی خانئ دەستی خو ددانیت سەر برینئ، چونکە براستی نەبوونا دەستھەلاتداریەکا کوردی یا سەر بەخو ئەگەرئ سەرەکی بوو نەھیلئیت رۆژنامەقانی کوردی بەرھەف پێش بچیت و رەوشەنییرو رۆژنامەقانی کورد ھەردەم یئ تەپە سەر و زولم لئ کری بیت.... بەلئ ئئ ھەمیئ خەم خورین پەیفئا کوردی بی ھیفئ نەکرن و ژکاروانئ پیروز نەدانە پاش، دلسوز و خەم خورین پەیفئا کوردی ل ھەر جھەکئ سیناھییەک دیتبیت و جھئ پئ خو کربیت دئئ کاروانئ دا پینگافەکا ھافیتئ و بەرھەکئ دانایە سەر دیوارئ رۆژنامەقانی کوردی^(۱).

و گومان دوئ چەندئ دا نینە کول سەر وان نەخوشیئ ل سەر میللەتئ کورددا ھاتین، کو زور کارتیکرنەکا کوشندە بوو، ب ھەزاران رۆلین نەبەرد و نەبەزین میللەتئ مە ئاوارەبوون و ب سەدان قوربانئ پینشکەشی ریکا ئازادی و بەختیارئ کرن، دگەل ئئ ھەمی چەرمەسەری و نەخوشیئ دا ب ھیچ رەنگەکی ھەستی نەتەوایتئ نەھاتە کوژاندن و ھەر ل بەرھەف پێش چوونئ بوو^(۲)، دگەل ھەبوونا ھەستی نەتەوایتئ و بەردەوامیا کارین رۆژنامەقانا و دەست ژئ نە بەردانا وان، زور گرفت و ئاستەنگ کەتین بەر سینگی ئان رۆژنامەقانا ئوان گرفتان ژئ:

(۱) مصدق توفی، ژیدەرئ بەرئ، ل. ۷.

(۲) جەمال خەزەندار، لاپەرھییکی بی گەرد لە مێژووی رۆژنامەگەری کوردی دا، روژی کوردستان (رۆژنامە)، ژمارە (۵۶)، تشرینا دوئی ۱۹۷۹، ل. ۳۷.

۱. گرتتین چاپ

رۆژنامه‌فانین کورد گه‌له‌ک گرفت و ئاسته‌نگ که‌تینه د ریکا واند، ل ده‌سپینکا وان نه‌بونا چاپخانین باش ل کوردستانی، کو بریکا وی چاپخانا (میجرسون)ی ئینایه سلیمانی و ئەف رۆژنامه به‌لافه‌کرن (پیشکه‌وتن، بانگی کوردستان، روژی کوردستان، بانگی هه‌ق، ئومیدی ئیستقلال، ژیانه‌وه، زبان)^(۱)، هه‌روسا ب ریکا ئەوی چاپخانا حسین حوزنی موکریانی دانای ل ره‌واندوژی گوڤارا (زاری کرمانجی) به‌لافه‌ک پاش هاته‌فه گوه‌استن بو هه‌ولیرئ و گوڤارا روناکی به‌لاف کر^(۲).

سه‌ره‌رای هندی ئەف چاپخانه زۆر دکه‌فن بوون، لی رۆژنامه‌فانین کورد پالپشتیا خو ددانا سه‌ر و چه‌ند رۆژنامه‌ پی به‌لاف کرن، لی فی چه‌ندی کارتیکنه‌کا مه‌زن ل سه‌ر وان هه‌بوویه له ورا نه‌شیایینه ژماره‌کا زور ژ رۆژنامین خو به‌لافه‌ بکه‌ن، بو نمونه حسین حوزنی موکریانی کو ل سه‌ر وی چه‌ندی ئەوی چاپخانا خویا تایبته هه‌بو، به‌لی ژبلی (۲۴) هژمارین گوڤارا زاری کرمانجی زیده‌تر نه ده‌ریخاندینه^(۳)، هه‌روه‌سا مفا ژ وان

(۱) ل دورقی چاپخانئ بنیره: که‌مال مه‌زه‌ر، چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌ک له میژووی گه‌ لی کورد، به‌شی یه‌که‌م، (به‌غدا، ۱۹۸۹)، ل ل ۱۵۳-۱۵۹.

(۲) بو پتر پیزانین ل دوور فی چاپخانئ بنیره: گیو موکریانی، میژووی دامه‌ زانندی چاپخانه‌ی کوردستان، گووتارا هه‌تاو، هه‌ولیر، ژماره‌ (۱۶۹)، ۱۵ کانونا دووی ۱۹۶۰، ل ل ۲۲-۲۵.

(۳) که‌مال مه‌زه‌ر ئەحمه‌د، تیگه‌یشتنی راستی شوینی له رۆژنامه‌ نووسی کوردی دا، (به‌غدا، ۱۹۷۸)، ل ل ۸۶.

چاپخانین ل عیراقی نەدەھاتە کرن چونکە پیتین زمانی کوردی تیدا نەبوون، و نەزانینا کریکارین چاپخانین عیراقی ل دور زمانی کوردی، کارتیکرن ل چاپکریین کوردی دکر و زور خەلە تیین چاپی تیدا دەھاتنە کرن ل سەر دوبارەبوونا راست فەکرنا وان^(۱).

هەر وەسا ل دور وان کاغەزین دەھاتنە بکارئینان د چاپکرنی دا کو بەراوردی دگەل روژنأفایی گەلەک یی نە باش بو، کو ژبو چاپکرنی نە هندئ باش بو کو هەر وەکی بەری شین پیتین چاپکرنی ل سەر کاغەزی دمان^(۲).

ژلایەکی دی فە ئەوژی لایەنی زمانی یی روژنامەفانا ل دەمی چاپکرنی دا کو ژبەر کومەلەکا هوکارین تایبەت بو نمونە زمانی روژناما(روژکوردستان) کوردیەکا سادە و تژی پەیفین عەرەبی بوو، کو ئەفەژی بو وی سەردەمی دیاردەکا سەیر نینە، ب تایبەت ئەگەر بزانیان کو زمانی نفیسینا روژنامەگەریا کوردی د قوناغین سەرەتاییدا بو، و وەکی پیدقی گەشە نەکر بوو، هە روەسا دەستەیین نفیسەران ژی زمانین (عەرەبی و فارسی و تورکی) یا ل سەر وان زال بوو، و هەر وەکی دیار کو بەشەکی زور ژفی دیاردی بو واقعئ سیاسی و جفاکی یی وی دەمی ل کوردستانی دزقریت. ژبلی عەرەبی زور پەیفین زارافی بیانی ژی د(روژکوردستان) دا دەھاتنە بکارئینان، ژ وان ژی (غەزەتە)

(۱) عزالدین مصطفی رسول ، حول الصحافة الكوردية ، (بغداد، ۱۹۷۳)، ص. ۱۶.

(۲) غازی حسن التطور الفنی فی الصحافة الكوردية. القسم الثاني و الاخير ، ترجمة : ازاد عبید صالح، گولان العربی (مجله)، العدد (۳۹)، اب. ۱۹۹۹، ص. ۸۳.

كو توركيه و دبهره تدا ئيتاليه، و په يفا (نومرو) كو فرهنسيه و دزمانى روژه لاتی يان دا دهیته بكار ئينان، و په يفا (روپيه) كو هينديه و ل سهردهمى داگير كرنا بهريتانى ل عيراقى به لاف ببوو، كو هه تا نوكه هندك ژ دان عه مران بكار دئينن^(۱)، ل سهر فئى چه ندئ روژنامه فانان هه ولدایه زمانى كوردى بپاريژن، بو نمونه د گو قارا روژناكى دا هه ول هاتيه دان كو زمانى كوردى بهیته پاراستن دهه مان ده مدا بابه تين وهك زانست، و یژه، میژوو، كومه لناس، دهرووناس، رپورتاژ، هه وال، داخويان... پئ بهینه نفيسين و به لاقه كرن، كو ئەفه باشتري هويين پهره سهندن و پيشبرنا زمانى كوردى نه^(۲).

ژ بهر بارودوخى سياسى ل گشت كوردستانى ل وى ده مى دا ههستى نه ته و ايه تئ كوردان به ر هف پيش فه چونئ بوو و حكومه تا عيراقى هه ول ددا ب چ ريك بيت بهر سينگى فان هزارن بگريت و نه دانا ئازاديا روژنامه قانىئى ژى ئيك ژوان ريكا بو دا هزارا نه ته و ايه تئى بهیته ژ نافبرن^(۳)، و ل فئيرى راستيا ديئ چوونا روژنامه فانين كورد بو لايئ ئيمتيازاتين ئەدهبى ئەگه ر ئەو نه بو كو ئەو ئەديب و هوزانقان بون بكارئ ده ريخستنا روژناما رادبون بهلكو سالوخه تين ئيمتيازاً ئەدهبى ب روژنامه يا كوردى فه هاتبوو گریدان ژ ئەگه رين وان ياسايين عيراقى ئەوا

(۱) حامد محمەد عەلى، له روژنامهى (روژ كوردستان) دا، روژنامه قانى (روژنامه)، ژماره (۱) هه ولير، ۲۲ نيسانى ۲۰۰۰، ل. ۶۴.

(۲) رووناكى، د. كوردستان موكرىانى، ل. ۱۸.

(۳) بو پتر پيزانين ل دور بارودوخى سياسى ل كوردستانى بگشتى بنيره: على تتر توفيق، الحياة السياسية فى كردستان ۱۹۰۸-۱۹۲۷، (دهوك، ۲۰۰۷).

چاڤڊيريەکا توند ل سەر رۆژناميەن سياسي دکر و نه دانا ئيمتيازاتان ژبو وان، و ب تايبەت ئەگەر ياکوردی بايه و ل سەر ڤي چەندی را کو رۆژناميەن ئەدەبی نه دکەفتنه ژير گرتيەکا مادی ئەوا ژ رۆژناما سياسي دهاته وەرگرتن^(۱)، بو نمونه خوداني رۆژناما دیاری کوردستان ههولدا ئيمتياز سياسي وه رگريت، لي ژبەر ئەگەری گرتيەن مادی ئيمتياز خو گوهارت بو ئەدەبی^(۲).

و ههڤرکيا حکومهتا عيراقی و بهرەنگاريا وي، بهرامبەر رۆژنامهفانيا کوردی ژبەرچاڤترين گرفتان بو ئەوين دکەتنه دريکا پيشکەفتنا وي دا، کو بريکا وان ياسايين وي دەرپخاندين چالاکيەن رۆژنامهفانان ب زور قەيدان قە گريدايوون^(۳).

(۱) ياسايين چاپمه نيا د ژماره ۲۴ ل ساللا ۱۹۵۴ ئەو گرتيەن دەستنيشان کری ئەوين ژ رۆژناميەن سياسي دهاته وەرگرتن بقی شيوه ی بوو:

سه د دینار ئەگەر گوڤار یان رۆژنامه د زهمينه ی پتر ژ ۱۵ رۆژان دەر دکەت، و دووسه دینار ئەگەر گوڤار یان رۆژنامه دناڤه را ههفتيە بو پازده رۆژان دەر دکەت ، و پينج سه د دینار ئەگەر گوڤار یان رۆژنامه پتر ژ چاره کي دەر دکەت د ههفتيە دا. بو پتر پيزانين بنيره : رۆژناما(جريدة الوقائع العراقية)، العدد (۳۵۱۰)، ۱۶ تشرين الثاني ۱۹۵۴.

(۲) بو پتر پيزانين بنيره: دیاری کوردستان (گوڤار)، بهغدا، ژماره (۱).

(۳) رۆژنامهفانيا کوردی یا عيراقی ههتا ساللا ۱۹۳۱ ل بن ياسايين چاپمه نيەن عوسمانی بو ئەوا ل ۱۹۰۹ و راستڤه کرنا وي ههتا ئيکه مين ياسا عيراقی دەرکەتی کو یا تايبەت بو ب رۆژنامهفانيە قە ئەوژی ياسايا چاپمه نيا ژماره (۸۲) ساللا ۱۹۳۱ و ل ديف دا ژماره (۵۷) ساللا ۱۹۳۳ و راستڤه کرنا وي و ژماره (۳۳) ساللا ۱۹۳۴، و کارپي هاته کرن ههتا ساللا ۱۹۵۴ کو ياسايا چاپمه نيا دەرکەت ژماره (۲۴) ساللا ۱۹۵۴، و بهردهوام بو و کارپي هاته کرن ههتا شوره شا ۱۴ ته موزی ۱۹۵۸. بنيره: فائق بطی ، صحافة الاحزاب و تاريخ الحركة الوطنية، (بغداد، ۱۹۶۹)، ص ص ۱۹۰-۱۹۲.

بو نمونه دەمی گوڤارا زاری کرمانجی ل دور هاتنا مه ندوبی سامیی بهریتانیی نوی (کلبرت کلایتون) بو عیراقی گووتار به لافکرین دقئ گووتاری دا بخیر هاتنا وی هاته کرن، و هیقیین میلله تی کورد پیغه گریدان ل دور نه هیلانا هه ژاری و نه زانیی ل کوردستانی، و به لاقه کرنا دادیی و پیشخستنا چاپه مه نیی و به لافکرین کوردی^(۱)، کو حکومه تی هوشداریه ک دا گوڤاری و تیدا هاتبوو: (ئەم هوشداریی ددهینه هه وه کو مایتی کرنی د کاروبارین سیاسی دا نه کهن و بتتی دگریدای بن ب فه کولین و بابه تین زانستی و ئەدهبی فه)^(۲)، ل دور قئ چه ندی دیاردیی کو رۆژنامه قانین کورد ئەو ئازادی نه دیتی یه کو زور مایتی کرنی یان نفیسینی خو دبوارین جودا جودا به رچاڤ کهن و داریژن و زور تر خو فه شار تینه ل ژیر په رده یا ئەده بیات و هۆزانی خو و ئەگه ر هاتبا بابه ت سیاسی بان ئەوژی د سه ره قه بی بوون، لسه ر قئ چه ندی را رۆژنامه قانین کورد ب به لافکرنا ناما خو رادبوون بیی کو بی ئومید بن، و رۆله کئ به رچاڤ دیتن دبه لافکرنا زانین و روشه نبیری کرنا جادین کوردی، و کیشین خو به رامبه ر رایا گشتی و حکومه تی به رچاڤ دکرن ل سه ر وی چه ندی ئەگه ر ئەو رۆژنامه هاتبانه گرتن ژی، دیسا ل دەمی هاملتون دیاردکه ت، ده رباره ی وان ئاسته نگین که تینه دریکا حسین حوزنی موکریانی دا ل دەمی

^(۱) بو پتر پیزانین بنیره: زاری کرمانجی (گوڤارا)، ژماره (۱۶)، (۷ کانونی دووه م ۱۹۲۹).

^(۲) بو پتر پیزانین بنیره: کوردستان موکریانی، زاری کرمانجی (۱۹۲۶- ۱۹۳۲) یه که مین گوڤاری کوردی شاری ره واندوز، (هه ولیر، ۲۰۰۲).

گوڤارا زاری کرمانجی به لاف دکر دبیژیت : کو حزنی بتنی میژوونقیس نه بویه به لکو رۆژنامه نفیس بو و خودانی گوڤاره کا جفاکی بو، کو ل سهر دهرگه هی مالا وی نفیسی بو (زاری کرمانجی) و ئەڤه نافی گوڤاری بو و گووتارین فه کری و ئاگرین ل دور نه خوشیین میلیه تی کورد دنقیسین، و ئەو دیڤچوونی ل سهر پیتین گووتاران دکهت و پیتین وی یین چاپه مه نی ژ دار به ریا چیا یی دبریت و دکه ته پارچیت بچیک و ل سه ر نه قش دکر و و زه خره فه ژئی چیدکرن دا رۆژنامی پی جوان بکهت، و ب دهستین خو چاپخانه بریقه دبر کو پیتین رۆژنامی چاپ دکهت و دروست دکهت دا کو بیته گوڤاره کا هه یقانه، کو دانه یه کا وی بو مه ندوب سامی فریدکر و ئیک بو ده زگه هی جقاتا ئیکگرتی ل جنیف فریدکر، و دهاته نافکرن ب گوڤاره کا هه یقانه و ئەو بخو به لافوکه کا بچیک بو و گه له ک جارن ریک لی هاتیه گرتن به لاف بییت ژ ئەگه ری ئاراستی وی یی کوردی ئەوا دهسته ه لاتین به غدا که یف پی نه دهات^(۱).

ژلایه کئی دی کو رۆژنامه فانی کوردی ئەو ئازادیا دهربرینی نه بویه، کو دهربرینی ب ئازادا نه ژ راییی خو بکهت و ب تی گه هه کئی دیموکراسی، هه تا پشتی شوره شا ۱۴ و ۱۷ ی ته موزی ئەوین پیشکه فتی، و گفاشتن ل سهر ئازادیا رۆژنامه فانی ب ریکین جوراوجور بو ئەگه ری راوستاندنا دهرکه تن رۆژنامان دهر قهیرانه کا سیاسی و نه ته وه یی یا جیاوازا، کو ئەنجامی نه بونا ئیمناهیا نافخویی بو ل کوردستانی^(۲). ددیروکا رۆژنامه

(۱) هاملتون، ژیدهری به ری، ل ل ۱۸۱-۱۸۲.

(۲) جبار جباری، ژیدهری به ری، ل ۱۰.

قانیی دا و باری ئازادیا رۆژنامه قانی کو روژ بو روژی ئه و
یاسایین دهاتنه ده ریخاندن خرابتر بوون و کاری وان بهرته نگ
تر دکر و زورتر تووشی گرفتار و کیشان دبوون، کو ب هیچ ره
نگه کی ژ سهرده می که فن کیمتر نه بوو^(۱).

^(۱) غازی حه سهن، سه رکوتی رۆژنامه ی کوردی له سیبهری یاسادا، (هه
ولیز، ۱۹۹۸)، ل. ۱۷.

۲. گرفتین به لاقبون و پشته قانیا دارایی

ههردهم بهر هنگاریا حکومتا عیراقی و دژایه تیا وی بهرام بهر رۆژنامه قانیا کوردی و کارتیکرن ل کارئ رۆژنامه قانان کریه، کو وهک ئاستهنگ بکه فنه د کارئ وان دا ژبو به لاقکرنا رۆژنامین خوب تاییهت ئه گهر رۆژنامه سیاسی بایه، ژلایه کئ دی کو زور به یا میلله تی کورد دنه خوانده قان بوون و فیکرکن گه له ک کیم بوو دناف کوردان دا ل وی ده می و ئه قئ نه خوانده واریا وان ببو گرفت دریکا به لا قبونا کارین رۆژنامه قانان، چونکه ئه گهر جفا که کئ نه خوینده واریبیت و ریژا فیکرکنی یا کیم بیت هیچ که سه ک وان رۆژنامه یان کارین رۆژنامه قانان ناخوینیت، کو کارتیکرنا دهوله تا عوسمانی لسه ر مابو، کو ل دیف راپورته کا مس بیل^(۱) ده رباره ی زمانی فیکرکنی کو دوان ههفتی و پینچ قوتابخانین ده سپیکی و سه ره تایی ل ساللا ۱۹۱۹ ئه وین ل عیراقی دا هه بوون، کو خویندن ل شهش قوتابخانا دا

^(۱) مس بیل، گیرتود مارگریت لوسیان (۱۸۶۸-۱۹۲۶)، پسروره کا میژووی بو ل زانکویا شاژن ل لهندهن و زانکویا ئیکسفورد، ل زور به یا وه لاتیندونیایی یا گه ریایی و ل دور ئه ده بیاتا گه شتاری نفیسینیت هه بین و زور گرنگی ب رۆژه لاتا ناوه راست ددا، و زمانی عه ره بی و فارسی باش دزانی، و ل ده می جهنگی جیهانی بی ئیکئ دا که ته دناف کارین سیاسی دا، کو روله کئ بهرچا هه بوو ددانانا مه لیک فه یسه لی دا و د پیک ئینانا دهوله تا عیراقا نی دا، بنیره: فاروق علی عمر، رۆژنامه گه ری کوردی له عیراقدا، ل ۳۹.

ب زمانی کوردی بوو^(۱). هروسا ژوان گرفتین دی ئه وین که تینه بهرامبه رۆژنامه فانی کورد ئه وژی پشته فانی دارایی یه کو بهرنیاسه رۆژنامه پالپشتیا خو دده ته سهر وئ دارایی یئ ئه وا ژ فروتتا وان رۆژنامان بو دهیت و وان ریکلامین ئه و به لاف دکهن، کو ژلایئ فروشتنا رۆژنامین کوردی بازارئ وئ لاوازی و نه کرین بخوفه دیت ژئه گهرئ نه خوینده واریئ دناف کوردان دا، و گوهنه دان ژ گه هشتنا وئ بو هه می پارچین کوردستانی ژ ئه گهرئ چافدیریا توند و شدیای ل سهر سنورین حکومه تین سوریه و تورکیا و ئیرانی فه^(۲).

و ئه و هه ژاریا جفاکی کوردی توشبویئ بو ئه گهرئ نه کرینا رۆژناما ل بازارئ ژ بهر گرانیا بهایی وان، و زور به یا رۆژناما ئی دیاردئ دنالین، ژ بو نمونه ل گوفا را دیاری کوردستان، بارودوخئ وئ یئ دارایی بو ده رچوونا گوفا رئ سهر باره کی دی بو کوبیته ئه گهرئ راوه ستیانا وئ، هه ر وه کی دبیین ریقه به رین گوفا رئ گه له ک جه خته ل سهر مه سه لا پاره دان و ناردا نا نرخئ گوفا رئ یا کری، ژوان که سان ئه وین بریکا پوستی بو فریکرین یان پاره و نرخئ (دیاری کوردستان) پشت گوھی خو هافیتین^(۳).

ژلایئ ریکلامان فه کو زورا به رچا ف نه بو ل ئی ده می دا و بتاییه ت ریکلامین بازرگانی و هه تا ریکلامین دهسته ه لاتی ژلایئ

(۱) فاروق علی عمر، ژیده ری به ری، ل، ۲۹.

(۲) عزالدین مصطفی رسول، ژیده ری به ری، ل، ۱۶.

(۳) ئه حمه د باوه ر، ژیده ری به ری، ل، ۲-۲۲.

حکومتی قە کو نه دهاتنه دان بو رۆژنامین کوردی ژبلی وان
ریکلامین میلی ئەوژی گەلەک دیکیم بون^(۱).
هەروەسا گرافتین ئابونئ ژی وەک سەرچاوەکی دارایی،
دوی سەردەمی دا کیشەیه‌کا بەردەوام بو ژیانا رۆژنامه ئانین
کوردی، چونکە رۆژنامه ئانی نه ببو دەزگەهەکی دامەزرینەر،
هەردەم ب دەست ئی کیشی هاتیە نالاندن^(۲).

(1) Amir Hassan pour, Nationalism and language in Kurdistan 1918-1985, (Sanfrancisco, 1992), p 240.

(2) نەوشیروان مستەفا، چەند لاپەرەیه‌ک له میژووی رۆژنامه‌وانی
کوردی، ل. ۵۷.

دوماهیك

دوماهیا فی بابەتی دیار دبیت، کو زوربە ی رۆژنامەقانی ن کورد، خەلکی دەقەرین باشوری کوردستانی بوون، چونکە هەستی نەتەوایتی ی خەلکی باشوری پتر بوویە ژ دەقەرین دی. و زۆربەیا گووتارین وان مایتی کرنا دەسەلاتدارین دەولەتی بوو، و رۆلی رۆژنامەقانی ن کورد ب شیوەکی گشتی د رۆژنامەقانی عیراقتی دا رۆلەکی سەرەکی نەبوویە، چونکە نەیا ب ساناهی بو ناما خو بگەهیننە هەمی کوردستانی و توشی گەلەک گرفتار بوینە، بەلی گومان دوی چەندی دا نینە کو لسەر وان نە خوشیین ل سەر میللەتی کورددا هاتین، فان رۆژنامەقانیان رۆلی خو هەبوویە د هشیاریا بزاقا نەتەوایی و رزگار یخووزیا کوردان دا .

ئەقان رۆژنامەقانی ن کورد لاپەرەیهکا زیڕین بەرچاقتی د میژوو یا گەلی کوردا چونکی دەمی سەرکردەیین کورد شورش دکرن دژی حکومەتین داگیرکەر ل کوردستانی وەک (شیخ مەحمود حەفیز و شیخ سەعیدی پیران) د هەمان دەم دا رۆلی ئەقان رۆژنامەقانیان نیشانان خەباتا گەلی کورد بوویە، رەوشەنبیری کورد ب هەمی رەنگا تاییەت مەندیا فی میللەتی پاراستیە ژ بو وی یەکی میژوو وزمانی کوردی نە هیتە بەرزە کورن .

ههروهسا زیدهباری هه می ئاستهنگین کهتینه دریکا وان دا ژ
لایح حکومهتین رهگهز په‌رستین عه‌ره‌ب و فارس و تورک ئه‌فان
رۆشنییران به‌رده‌وامی دایه‌خه‌باتا خو .
رۆژنامه‌فانین کورد هه‌می ریک بکارئیناینه و کارکرینه دناف
ده‌زگایین حکومه‌تی دا و رۆژنامین حکومه‌تی هه‌روهسا رازی
بووینه ب پشته‌فانیا داگیرکه‌رین بریتانی ژ بو ده‌رئێخسنا
رۆژنامین کوردی ژبو وئ یه‌کئ هه‌ستی نه‌ته‌وایه‌تی دناف خه
لکی دا به‌رز بکه‌ن و زمانئ کوردی بمینیت ساخ و زیندی و
میژوو یا کوردی نه‌هیته ژ بیرکرن .

لیستا ژێدهران

ئیکهه م: روژنامه و گوڤار و ووتارین به لاقکری

۱. ئەحمەد تاقانە، جریده کرکوک الکوردیة عام ۱۹۳۰ گولان العربی (مجلة)، العدد (۱۳)، اربیل کانون الاول ۱۹۹۹.
۲. امید استقلال، (روژنامه)، ژماره (۱۳) کانونی یه که م.
۳. بانگ حق- بانگ کوردستان - امید استقلال، له سنی روژنامه ی روژگاری شیخی نهمر (بانگی حق، بانگ کوردستان، (ژ ۱۴)، امید استقلال)، ئاماده کردنی: ره فیک صالح، لیکولینه وهی: که مال فوئاد و سه دیق صالح، (سلیمانی، ۲۰۰۱).
۴. بانگ کوردستان (روژنامه)، ژماره (۱۴۰-۱)، به غدا کانونا دووی ۱۹۲۶.
۵. پێشکه وتن یه که مین روژنامه ی سلیمانی ۱۹۲۰-۱۹۲۲، پێشه کی: مارف خه زنه دار، (هه لیر، ۱۹۹۸).
۶. بانگ کوردستان (روژنامه)، ژماره (۲۱)، ۱ ته باخی ۱۹۲۲.
۷. تیگه یشتنی راستی شوینی له روژنامه نویسی کوردی دا، که مال مه زهر، به غدا، ۱۹۷۸.
۸. جبار قادر، السیاسات الحکومیة بحق الکورد فی کرکوک فی عهد الملکی (۱۹۲۱-۱۹۴۸)، گولان العربی (مجلة)، العدد (۷۳)، اربیل حزیران ۱۹۹۴.

٩. جەمال خەزەندەر، لاپەرەیه‌کی بێ گەرد له میژووی
 رۆژنامه‌گەری کوردی دا، رۆژی کوردستان (رۆژنامه)،
 ژماره (٥٦)، تشرینا دووی ١٩٧٩.
١٠. حامد محمد علی، له رۆژنامه‌ی (رۆژ کوردستان) دا
 رۆژنامه‌فانی (رۆژنامه)، ژماره (١)، هه‌ولێر ٢٢ نیسان
 ٢٠٠٠.
١١. دیاری کوردستان (گۆزار)، ژماره (١٨)، ١٥ مارت ١٩٢٦.
١٢. رۆژنامه‌فانی - (گۆزار)، ژماره (٣)، ئازاد عوبید صالح،
 فه‌ره‌نگی رۆژنامه‌نوسانی کوچ کردووی کورد، کوتایی
 کانوونی یه‌که‌م ٢٠٠١.
١٣. رۆژ کوردستان (رۆژنامه)، ژماره (٦)، ٣ کانوونا
 ئێکی ١٩٢٢.
١٤. روناکی ١٩٣٥/١٠/٢٥ - ١٩٣٦/٥/١٦ یه‌که‌مین گۆزاری
 کوردی شاری هه‌ولێر، ئاماده‌کردن و پێشه‌کی: د.
 کوردستان موکریان، (هه‌ولێر، ٢٠٠١).
١٥. رۆژناما (جريدة الواقع العراقية)، العدد (٢٥١٠)، ١٦ تشرین
 الثاني ١٩٥٤.
١٦. زاری کرمانجی (گۆزار)، ژماره (٢٣)، سالی پینتجه‌م، ٧
 موحه‌رم ١٣٤٩.
١٧. زاری کرمانجی (گۆزار)، ژماره (١٩)، سالی سێیه‌م، ١٧
 ذي الحجة ١٣٤٧.
١٨. زاری کرمانجی، ژماره (١٦)، ٧ کانوونی دووه‌م ١٩٢٩.
١٩. ژیان، ژماره ١-٨١، ئاماده‌کردنی: ره‌فیق صالح،
 لیکولینه‌وه‌ی: سه‌دیق صالح به‌رگی یه‌که‌م،
 (سلیمانی، ٢٠٠٢).

٢٠. ژيان (روژنامه)، ژماره (١) سالی يهكهم، ٢١ كانونا دووی ١٩٢٦.
٢١. ژيان (روژنامه)، ژماره (٢٦)، سالی يهكهم، ٢٩ تهمموز ١٩٢٦.
٢٢. ژيان (روژنامه)، ژماره (١٦٤) سالی چوارهم، ٤ نيسان ١٩٢٩.
٢٣. سينان سعد، الصحافة في عهد عبدالحميد، كلية الاداب (مجلة)، جامعة البصرة، العدد (١٤)، المجلد الاول، (١٩٧١، ١٩٧٠).
٢٤. گيو موکريانی، میژووی دامه زراندي چاپخانهی کوردستان، گووتارا ههتاو، ههولير، ژماره (١٦٩)، ١٥ كانونا دووی ١٩٦٠.
٢٥. کوردستان (روژنامه)، ژماره (١)، ٢٢ نيسان ١٨٩٨.
٢٦. کوردستان موکريانی، زاری کرمانجی ١٩٢٦-١٩٣٢ يهكهمين گۆڤاری کوردی شاری رهواندوز، (ههولير، ٢٠٠٢).

دووهم: نامیت ماستهري و دکتورا بين نه به لافکری

أ- ب زمانئ کوردی :

۱- رمزية صالح محمد، حوزنی موکریانی نوسه ر و رۆژنامه نوس، نامه یه کی ماسته ره له ئه ده بیاتی کوردی پیشکش به کولیژی ئاداب زانکوی صلاح الدین کردوه، (ههولیر، ۱۹۹۳).

۲- محمد دلیر ئەمین محمد، رۆژنامه نوسی کوردی و بزوتنه وهی ئه ده بی کوردی له ساییهی یه که مین دهسته لاتئ سیاسی کوردی له میژووی هاوچه رخ دا (۱۹۲۲، ۱۹۳۴) نامه یه کی دکتورایه پیش کش به کولیژی زمان له زانکوی سلیمانی، (سلیمانی، ۲۰۰۲).

ب- ب زمانئ عه ره بی :

۱- خليل مصطفى عثمان، كوردستان الجنوبية (العراق) في سنوات الاحتلال و الانتداب البريطاني ۱۹۱۸-۱۹۳۲، رسالة ماجستير غير منشورة، (جامعة دهوك، ۲۰۰۵).

سێیه م : په رتوک

أ- ب زمانئ کوردی:

۱. ئەحمەد باوەر، دیاری کوردستان لاپه ره کی پرشنگداره له میژووی رۆژنامه نوسی کوردی دا ۱۹۲۵- ۱۹۲۶، (سلیمانی، ۲۰۰۴).

۱۱. مصدق توفی، چەند بەرپەرەک ژ دیروکا رۆژنامەفاینا کوردی، (چاپخانا کولیژا شەریعی).
۱۲. نەوشیروان موستەفا ئەمین، چەند لاپەرەیهک لە میژووی رۆژنامەوانی کوردی سالانی نیوان دوو جەنگی جیھانی ۱۹۱۸-۱۹۳۸، بەرگی دووهم، (سلیمانی، ۲۰۰۲).
۱۳. نەوشیروان موستەفا ئەمین، ژیان بە تەمەنترین رۆژنامەیی کوردی ۱۹۲۶-۱۸۳۸، (سلیمانی، ۲۰۰۲).
۱۴. سەرجمەیی بەرھەمی حوسین حوزنی، کوکردنەوہی: لە چاپی دەزگای ئاراس، بە سەرپەرشتی: د. کوردستان موکریانی، هینانە سەر رینوسی نوێی کوردی: محمود زامدار، پێداچونەوہی: عەبدوللا زەنگەنە و فەخرەدین ئامیدیان، بەرگی یەکەم، ھەولێر، ۲۰۰۷.
۱۵. رۆژنامەیی تیگەیشتنی راستی ۱۹۱۸- ۱۹۱۹ ئامادەکردن : رفیق سالح .صدیق سالح . بنکەیی ژین.

ب- ب زمانئ عەرەبی:

۱. بشیر اسکندر، من التخطيط الى التجزئة- سياسة بريطانيا العظمى تجاه مستقبل كردستان ۱۹۱۵-۱۹۲۳، (سليمانية، ۲۰۰۷).
۲. تودورف، تاريخ الصحافة العالمية، ترجمة: ادیب خفور، (دمشق، ۲۰۰۹).
۳. رافائیل بطی، الصحافة في العراق، (د.م، ۱۹۵۵).

٤. سامي رافائيل بطي، الصحافة في العراق، نتائج رافائيل بطي، ج١، (بغداد، ١٩٨٥).
٥. عبدالله علياوي، كردستان في عهد الدولة العثمانية من سنة ١٩٥١-١٩١٤ دراسة في تاريخ السياسي، (السليمانية، ٢٠٠٥).
٦. عثمان علي، دراسات في الحركة الكوردية المعاصرة ١٨٣٣-١٩٤٦ دراسة تاريخية و سياسية، تقديم محمد هماوند، (اربيل، ٢٠٠٣)،
٧. عزالدين مصطفى رسول، حول الصحافة الكوردية، (بغداد، ١٩٧٣).
٨. علي تتر توفيق، الحياة السياسية في كردستان ١٩٠٨-١٩٢٧، (دهوك، ٢٠٠٧).
٩. ١٠-فائيق بطي، صفحة الاحزاب و تاريخ الحركة الوطنية، (بغداد، ١٩٦٩).
١٠. فرهاد محمد احمد، جريدة (خبات) ١٩٥٩-١٩٦١ دراسة تاريخية، (دهوك، ٢٠٠٨).
١١. ١٢-كمال مزهر احمد، كردستان في سنوات الحرب العالمية الاولى، ترجمة محمد ملا عبدالكريم، (بغداد، ١٩٨٤).
١٢. هادي نعمة، الاحتلال البريطاني و الصحافة العراقية دراسة حملة الدعاوية البريطانية ١٩١٤-١٩٢١، (بغداد، ١٩٢٤).
١٣. هاملتون، طريق في كردستان، ترجمة:جرجيس فتح الله، ج٣، (اربيل، ١٩٩٩).

سوڀاسى

- سوڀاس ڙ بو هر كه سه ڪئ هاريڪار بو دگهل من د
دروستڪرنا ڦئ ڦه ڪولينئ دا.
- سوڀاس بو هيڙا مصطفى ماجد رمضان ڙ بو ماندى
بوونا وى دگهل من دبه لافڪرنا ڦئ ڦه ڪولينئ دا .

وهشانين وهزارهتا رهوشهنبیری و لاوان
 ریشه‌به‌ریا گشتی یا راگه‌هاندن و چاپ و به‌لافکرئی
 ریشه‌به‌ریا چاپ و به‌لافکرئی – دهۆک

ث	نافی په‌رتووکئی	نقیسه‌ر
۲۰۱۱		
۱-	بایولوژیا گهردی و خانهی	و. دیان جمیل
۲-	مایکروبیولوژی	و. دیان جمیل
۳-	رۆمان خودیکا ژیانئییه – ج ۱	د. عارف حیتو
۴-	شۆرشین جه‌ماوه‌ری ئه‌ره‌ب	د. فاضل عمر
۵-	رۆلی ده‌قی دئاڤاکرنا درامایا کوردیدا	شغان قاسم
۶-	تطور الاعلام الکردی	حسین صدیق
۷-	الروایة التاریخیة	د. جمال خضیر
۸-	تافگه‌ لیگه‌ریان ل رۆناهییا پرا جینۆتئی	ته‌حسین ناقشکی
۹-	هن ئالیین جفاکئی کوردی دکولتوری گه‌لیری دا	نزار محمد سعید
۱۰-	هیندی ماتیس	فه‌می بالایی
۱۱-	شونوارین ده‌قه‌را دهۆکئی	عزته‌ فندی
۱۲-	سترانین عه‌مه‌ری عه‌قدی ژکانیا چراقئی	هزرقان عبد الله
۱۳-	فن و عمارة الکورد	رنا فتحی الأومری
۱۴-	فه‌ره‌نگا زمانی په‌رتییا / کوردی - په‌رتی	د. فاضل عمر
۱۵-	بزافا شانۆیی (ل ئاکری، ئامیدی، زاخۆ)	رفعه‌ت رجب جه‌مال
۲۰۱۲		
۱۶-	Gotinên li ber mirinê	دیا جوان
۱۷-	سالین په‌نابه‌ریی ژژیانا ئیحسان نوری پاشا	موسه‌دهق تۆفی
۱۸-	ئالایی کوردستانی – فه‌کۆلینه‌ک دیرۆکی	یوسف صبری
۱۹-	جاره‌ک ژ جارا (کورتته‌ چیرۆکین فلکلوری)	دیا جوان
۲۰-	زمانقنیا تیکستی	شورشغان عادل احمد
۲۱-	جوداکرنا کارئ لیکدای ژ کارئ خودان ته‌واوکه‌ر و به‌رکار	دلبرین عبدالله علی
۲۲-	داداییزم دهۆزانا نویخوازا کوردیدا	ارشد حیتو
۲۳-	نچیرا کۆلان (شانۆیا ب هه‌فت وینه‌یان)	و. شالیکیوی بیگه‌س
۲۴-	ژ بۆ ته‌ (هه‌لبه‌ست)	دیا جوان
۲۵-	اللغة الكردية في منطقة بهدينان	ت. کریم فندی
۲۶-	تیگه‌هه‌کی یاسایی بۆ رۆژنامه‌فانیی	هه‌کار عبد الکريم فندی

٢٧-	دهوك في اواسط القرن الماضي	جميل محمد مصطفى
٢٨-	بهائى (شيخ تاها عبدالرحمن مابى)	د. عبدالرحمن مزوري
٢٩-	بنه مابين درامابى د حيكايه تين مه لا مه حمودى	ئارام يوسف ابراهيم
	بازيديدا	
٣٠-	ميژوويا ئيكة تيا قوتابيين كوردستانى	فرست طيب عبدالله
٣١-	دى چه وا ژ بو زارپوكان نغيسى	و. هزرخان
٣٢-	چه گهر، چه ند شيره تين دهرونى	حاجى رهمه زان بييسكى
٣٣-	بابه تين سينه مابى و فوتوگرافى	رمى تاكرى
٣٤-	خيزانا به خته وه	صبرية صالح حسن
٣٥-	زيان ل ناڤ كوردان دا (ميژوويا ئيزديان)	و. داود خديده
٣٦-	سه رها تين فه شارتي و ئاشوويى	و. كافين نه جيب
٣٧-	جونيكرا گيره كين زمانى كوردى	صديق حجي ولى
٣٨-	په يوه ندى و گه هاندن دراگه هاندنى دا	حسين سه ديق
٣٩-	ستوكهؤلمى ته چ ديتيه بيژه؟	باقى نازى
٤٠-	ئاميدى (العماديه) دراسة في التاريخ السياسى	رجب جميل حبيب
٤١-	القصة الكردية القصيرة (قراءة مقارنة)	عبد الكريم يحيى
٤٢-	زه نكيى هيژا	و. ماجد محمد ويسى
٤٣-	زانستى جوانكارى دهوزانا كورديدا	مسعود ياسين چه لكى
٤٤-	سمكويى شكاك	فاخر حه سه ن گولى
٤٥-	هيومانيزم د دهوزانا نو يا كوردى دا	ريزان شقان ئيسف
٤٦-	علماء قدموا الى الموصل من الكرد ومن كوردستان	جاسم عبد شلال
٤٧-	ميژوويا كوردستانى يا كه فن	محمد صالح طيب - ريبهر جعفر
٤٨-	گه نجينه	مسعود خالد گولى
٤٩-	فرهنگه تيرمين ويژه يى	باقى نازى
٥٠-	نهينين ديارده و رهفتارين جفاكى	عبدالجار عبدالرحمن
٥١-	ريزمانا زمانى كوردى	باقى نازى
٥٢-	نه مانا هنده ك په يقين زمانى كوردى	محمد ابراهيم ئاميدى
٥٣-	دور المهارات الريادية للمديرين	دلشاد طه ميرو علي
٥٤-	رتبه روى روژنامه قاننيا سه ربخوه	برهان يحيى حمو حاجي
٥٥-	المعوقات الاجتماعية والسياسية للتسامح في المجتمع الكردى	د. محمد سعيد حسين
٥٦-	سه رهلدان و وه رارا جورين نوو بين ئه ده بى	درباس مصطفى سليمان
٥٧-	علماء الكورد وكوردستان	صالح شيخو الهسنيانى

- ٥٨- دیریۆکا دنفه گریۆ
یورگن ئۆسته رهامه ل - نیلس .پۆ
پۆته رسون - و.ئه بدولحه مید بامهرنی
- ٥٩- نووچه ژ کاغه زۆین بو ئه نته رینتیۆ
ئازاد نسری
- ٦٠- التدخل الانسانی من قبل الامم المتحده
خدر شنگالی
- ٦١- اخلاقیات الاعلام الجدید
د. رحیم مزید علی
- ٦٢- فصول من تاریخ یهود کوردستان
د. فرست مرعی اسماعیل
- ٦٣- مدرسه قبهان
د. محمد سعید أحمد
- ٦٤- رۆبه رۆ نفیسینا فه کۆلینین زانکۆییۆ
أمین عبدالقادر
- ٦٥- شاكارۆین هه له به ستا جیهانی
أسماعیل تاهر جانگیر
- ٦٦- رۆندکۆین ژ خۆینیۆ بۆ واری و ئه فینییۆ
ئوسامه محمود هه سنی
- ٦٧- میژوویا یاساییۆ
م. محمد حسن الخیات
- ٦٨- Ji Stêrên Welatê Qedexe
Konê Reş
- ٦٩- قالاكرنا دهرده سه یییا
نزار محمد سعید
- ٧٠- ناسنامه یۆین كوژه ك
ئهمین مه علوف
- ٧١- هه واره (رومان)
محمد سلیم سواری
- ٧٢- جمال عبد الناصر والقضية الكردية في العراق
عبد الجليل صالح موسى
- ١٩٧٠-١٩٥٢
- ٧٣- الشیخ احمد محمد طیب السلیفانی (حیاته واسرته وشبوخه
وآثاره)
- ٧٤- مالباتا شه مدینان
حجی ره زان بۆسکی و. ره شاد بیجرمانی
- ٧٥- گولبۆزیه ك ژ هه له به ستا ئینگلیزی
شه مال ئاكره بی
- ٧٦- له یلا بووكا كورد
زناری عه دنانیۆ مه له بی
- ٧٧- فۆخستۆكۆیت كوردی
سعید دۆره شی (سعید محمد علی)
- ٧٨- بومه گوتن
خالد حسین
- ٧٩- خه میۆ
خه لیل عه بدولغه فور
- ٨٠- جریده التآخ، دراسة تأریخیه فی موقفها من صبریة جرجیس عبدالرحمن
التطورات السیاسیه ١٩٦٧-١٩٧٤
- ٨١- القانون الدولي الانسانی والتلوث البيئي - فی العراق
هندرین اشرف عزت
بشکل عام و فی کوردستان بشکل خاص -
- ٨٢- شۆرشا شیخ عوبه یدوللاییۆ نه هری د به لگه نامین
علی اکبرخان سرهنگ -
- ٨٣- قاجاری دا (افتتاح ناصری)
قاجاری دا (افتتاح ناصری)
- ٨٤- ل دوور پیتمیۆ - حول الايقاع
ژارۆ دهوکی
و. د. عه بدی حاجی - م. مه سعود

جەمیل	
صالح یوسف صوفی	۸۵- کرۆتۆلۆژیا کوردستان و جیهانی
د. شێرزاد سەبری عەلی	۸۶- رازیکردن د گوتارا پامباریدا
کاروان عبدالعزیز دوسکی	۸۷- الکرد المهرانية، دورهم السياسي والحضاري خلال القرنين (۶-۷هـ/۱۲-۱۳م)
جوان محمد امین	۸۸- ژيانەکا ساخلەم
هیلەموت شمی - و. نەبدولحەمید	۸۹- دنقەگری
بامەرنی	
سلیم اسماعیل شهباز	۹۰- Medicinal plants of kurdistan/ Iraq کیادەر مایین کوردستانی / عیراق
بێکەس صالح حسین	۹۱- بەردانا مەرجدار
علی زیباری	۹۲- کەسایەتیا بارزانی و سروشتی وی یی خەباتی
حسن ابراهیم	۹۳- سیگۆشە یا تاوانی
گلنار علی	۹۴- للنوارس تنوح قصادی
فرهاد محمد احمد	۹۵- من وثائق الحزب الديمقراطي الكوردستاني ۱۹۵۹-۱۹۶۱
د. فاضل عمر	۹۶- دیموکراس ل روژ هلاتا نافین ئاستەنگا ژیر خانی
علی احمد عبدالرزاق	۹۷- کەنداؤ دەلگە نامین دێروکی ونە خشیین جوگرافی دا
ئۆمەر دەوران	۹۸- سیتافا تاریی
بەدەل گابێزکی	۹۹- گەهشتنەکا وەکی مرئی
صاریە بدل محمود	۱۰۰- یاسایا سزا ژماره (۱۱۱) یا سالا ۱۹۶۹
تحسین ابراهیم دوسکی	۱۰۱- شیخ موشەررەفی خونوکی و شاعرین مالباتا وی
ماهر عبد الرحمن صديق برورای	۱۰۲- ئەحمەدی موخڵص (نالبەند)

۲۰۱۴

علی صالح میران	۱۰۳- الاحزاب السياسية في كوردستان سورية
عبدالعزیز رشید کوریمە	۱۰۴- زیندان و هەلبەست
حازم محمود هاجانی	۱۰۵- صفحات من تاريخ الكرد وكردستان
ئاواز مستەفا بەرواری	۱۰۶- ژفانەک بۆ دیماییکا شەفی
وەرگێران: ناسر محیەدین ئەمین	۱۰۷- بەرھەنگاری ل دژی گەندەلی ل چارچۆقین یاسایی دا (وەرگێران)
احمد بالایی	۱۰۸- دوو مزارین دێروکی
وەرگێران: د. عزت فندی	۱۰۹- جیولوجی و ئاخ و رووەک و سەقایی پاریزگەها دھوکی- ھەریم کوردستانا ئێراقی
تەحسین دوسکی	۱۱۰- دیوانا شیخی مەجزووب

وهشانين پروژين ههڤشك و هاريكاري بين
 ريشه بهريا گشتي يا راگه هاندن و چاپ و به لافكرني
 ريشه بهريا چاپ و به لافكرني - دهوك

ژ	لايهن	نفيسه	ناهي پرتوكي
		٢٠١٢	
١ -	كوريه ندا سه رده م يا قوتابيان	به لافوكا سالانه	زمانی دايكي
٢ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	ئهمين عه بدولقادر	تيور و ته كننيكين شروقه كرنا رومانى
٣ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	يونس احمد	رائحه الوردي (قصص قصيرة)
٤ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	حسب الله يحيى	الكتابة بالحبر الأبيض ئهو ستيرا ته فياي
٥ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	ئدريس عه لى ديريگزينيكي	(ههلبه ست)
٦ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	محهمد عه لى ياسين	هه فوه غه ري باي Hest diaxivin
٧ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	ده مهات ديريكي	(ههلبه ست)
٨ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	سه لمان شينخ مه مي	د عه شقا ته دا (هوزان)
٩ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	فه هيل محسن	دئ رويباره كي كه مه كلييل.....
١٠ -	ئيكه تيا نفيسه ريڤ كورد/دهوك	خالد حسين	روژه كي هو گوت
١١ -	كومه لا ههلبه ستفانين گه نچ	كومه لا ههلبه ستفانين گه نچ	داستانه كا ههلبه سارتي
١٢ -	ريڤخراوا سيما	پروفيسور د. ساير عه بدوللا	سيما ٢
		٢٠١٣	
١٣ -	زانكو يا زاخو	د. محمد لطيف (باقي نازي)	ديروكا ئه ده با بياني (٢)
١٤ -	زانكو يا زاخو	د. محمد لطيف (باقي نازي)	ديروكا ئه ده با بياني (٣)
١٥ -	زانكو يا زاخو	د. محمد لطيف (باقي نازي)	ديروكا ئه ده با بياني (٤)
١٦ -	زانكو يا زاخو	د. محمد لطيف (باقي نازي)	ديروكا ئه ده با بياني (٥)
١٧ -	زانكو يا زاخو	دلين اديب محمد صالح ميرو	رولي روزنامه فانين كورد ل عيرافي ل سالا ١٩١٨-١٩٣٩
١٨ -	زانكو يا زاخو	وصفيه محمد حسن	زاخو بالعهدي الملكي ١٩٥٨-١٩٢١

رولې روژنامه ټاين كورد

ل عيراقن ل سالا 1918 - 1939

دلين اديب محمدصالح ميرو

ويشه به ريا چاپ و به لافكرنې - دهوك
ژمارا سپاردين 2053 17 2014